

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

VLIV PROSTŘEDÍ NA VÝVOJ ŘEČI DĚTÍ

Bakalářská práce

České Budějovice 2011

Vedoucí bakalářské práce:

PaedDr. Alena Váchová

Autor práce:

Jitka Vyskočilová

Prohlášení:

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne: 28. 3. 2011

Podpis

Děkuji vedoucí bakalářské práce **PaedDr. Aleně Váchové** za čas, který věnovala odbornému vedení mé práce, za její trpělivost, laskavou pomoc i cenné rady.

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá vlivem prostředí na vývoj řeči dětí. Jejím cílem je charakterizovat současné podmínky rodinného prostředí, jež zásadně ovlivňuje rozvoj řeči dítěte v předškolním věku a zjistit, zda dítě, kterému rodiče pravidelně předčítají, dosahuje lepší řečové úrovně či nikoli.

Teoretická část práce pojednává o základních názorech na vývoj osobnosti dítěte a zmiňuje se také o některých současných vlivech prostředí na dítě, zejména pak vlivu rodiny a médií. Zpracován je zde vývoj řeči dítěte od jeho narození do konce předškolního období, který je doplněn možnostmi stimulace řeči podle věku, včetně využití knihy jako prostředku k jejímu rozvoji.

Praktická část se týká výzkumného šetření, které je zaměřené na předčítání dětem v rodině a řečovou úroveň dětí ve věkové skupině 3 – 4 let. Zjišťuje, zda má předčítání dětem pozitivní vliv na kvalitu jejich řečového projevu. Z provedeného výzkumu pak vyplývá, že rodiče předčítají svým dětem poměrně pravidelně a že žádné z dětí, kterému je předčítáno každodenně, nedosahuje podprůměrné řečové úrovně.

Klíčová slova: čtenářství, psychický vývoj, předškolní dítě, rodina, řeč

ABSTRACT

The bachelor's thesis deals with influence of home environment on development of children's speech. It aims to describe present conditions of home environment, which completely influences the development of children's language in the preschool age, and to identify whether children have higher level of speech when their parents read to them.

The theory part deals with basic opinions on development of children's personality, and describes some present influences of environment on children, especially the influence of family and media (TV, computer). The next chapter explains the development of children's speech from birth to the end of preschool age. To the development are added possibilities of speech stimulation according to age of the child, includes using of a book as a device for development.

The practical part deals with the research, which is focused on reading to children in the family, and the level of speech in the age group 3 – 4. It explains whether the reading has positive influence on quality of language. From the conclusion of research is obvious that parents read to their children relative regularly and children have average level of speech when their parents daily read to them.

Keywords: reading, mental development, preschool child, family, speech

OBSAH

ÚVOD	8
1 TEORETICKÉ POHLEDY NA ZDROJ VÝVOJE LIDSKÉ PSYCHIKY	9
1.1 Empirismus	9
1.2 Nativismus	10
1.3 Interakcionismus	11
1.3.1 Interakcionismus v předškolním vzdělávání	11
1.4 Vnitřní a vnější podmínky vývoje řeči	12
2 SOUČASNÉ VLIVY PROSTŘEDÍ NA DÍTĚ	14
2.1 Význam rodiny pro dítě a dětství	14
2.1.1 Změna forem rodinného soužití	15
2.1.2 Rodičovství	17
2.1.3 Vliv ekonomické stránky rodiny na výchovu dětí	19
2.1.4 Změna životního stylu rodiny	21
2.2 Rostoucí vliv médií	22
2.2.1 Televize jako nejrozšířenější médium	23
2.2.2 Počítač	23
3 PODPORA ŘEČOVÉHO VÝVOJE DÍTĚTE	25
3.1 O lidské řeči	25
3.2 Předřečové období	26
3.2.1 Možnosti stimulace řeči v tomto období	27
3.3 Řečový vývoj od 1 do 3 let	28
3.3.1 Možnosti stimulace řeči v tomto období	29
3.4 Řečový vývoj od 3 do 6 let	30
3.4.1 Možnosti stimulace řeči v tomto období	31
3.4.2 Některé zásady a praktické činnosti pro správný rozvoj řeči u předškolního dítěte	32
3.5 Kniha jako prostředek rozvíjení řeči	36
4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	39
4.1 Cíl a předpoklady výzkumné práce	39
4.2 Použité metody výzkumu	39

4.3	Místo a prostředí výzkumného šetření.....	40
4.4	Výzkumný vzorek	40
4.5	Vlastní výzkumné šetření	41
4.6	Výsledky výzkumného šetření	42
4.6.1	H 1 Dnes rodiče nepřikládají knihám pro děti příliš velkou důležitost.	42
4.6.2	H 2 V dnešní době dítě volí spíše jinou aktivitu, než je kniha.	51
4.6.3	H 3 Nejčastěji dítěti předčítá maminka.	56
4.6.4	H 4 Předčítání dětem v rodině má pozitivní vliv na kvalitu řečového projevu dítěte.	58
4.7	Shrnutí výzkumného šetření	67
ZÁVĚR.....		68
SEZNAM POUŽITÉ A CITOVANÉ LITERATURY		69
SEZNAM PŘÍLOH.....		71

ÚVOD

Řeč má pro vývoj člověka zcela mimořádný význam. Je důležitá pro utváření sociálních vztahů, chování i postavení jedince ve skupině. K vnějším faktorům, které ovlivňují řeč, patří sociální prostředí. V rozvoji řeči dítěte má hlavní a zásadní úlohu především rodina, její výchovný styl, podnětnost prostředí i samotné mluvní vzory. V dnešní moderní a uspěchané době je běžné, že rodiče mají na své děti čím dál méně času, o čemž svědčí i řada dosavadních výzkumů. Tento fakt je, bohužel, velmi ohrožujícím i pro vývoj řeči jejich dětí.

Zmíněná problematika mě zaujala nejen z pohledu rodičovského, ale hlavně z pohledu mé profese učitelky mateřské školy. Denně přicházím do kontaktu s dětmi i jejich rodiči. Proč tedy hlouběji nezjistit, jak oni tráví s dětmi svůj volný čas, jaké aktivity si jejich dítě oblíbilo, zda učí své dítě lásce ke knize a najdou si čas i na každodenní společné předčítání.

Cílem mé práce je popsat současné podmínky vnějšího prostředí, ovlivňující rozvoj řeči dětí v předškolním věku a výzkumným šetřením zjistit, jaký vliv má rodinné prostředí, konkrétně předčítání dětem, na úroveň jejich mluvního projevu.

Teoretická část obsahuje tři kapitoly. První z nich se zmiňuje o teoretických pohledech na vývoj osobnosti dítěte, a to empirismu, nativismu a interakcionismu. Druhá kapitola se zaměřuje na současné vlivy prostředí na dítě, zejména pak na změny životního stylu rodin, na význam rodiny pro dítě a zmiňuje i dnešní rostoucí vliv médií. Třetí kapitola se zabývá podporou řečového vývoje dítěte a je členěna na jednotlivá řečová období s uvedením možností stimulace řeči. Uvedeny jsou zde také některé zásady a praktické činnosti pro správný rozvoj řeči. Tato kapitola je zakončena zdůrazněním významu knihy jako prostředku k rozvoji řeči dětí.

Praktická část bakalářské práce je zpracována ve čtvrté kapitole. Jsou zde analyzovány výsledky dotazníků od rodičů spolu s rozhovory dětí, týkající se problematiky volného času, podněcování dětí k zájmu o knihy či pravidelnost, s jakou rodiče svým dětem knihy předčítají. Pomocí přehledných tabulek jsou rovněž vyhodnoceny jak souhrnné výsledky úrovně řeči dětí dané věkové skupiny, tak i individuální úroveň řeči každého dítěte.

1 TEORETICKÉ POHLEDY NA ZDROJ VÝVOJE LIDSKÉ PSYCHIKY

Názory na vývoj osobnosti dítěte se liší preferováním dědičnosti či prostředí jako jeho hlavního zdroje. Existují tři teorie, známé jako empirismus, nativismus a interakcionismus. Je vhodné vysvětlit tato teoretická východiska, protože ovlivňují i přístup k záměrnému rozvíjení dítěte.

1.1 Empirismus

Empirismus je prvním ze třech hlavních názorů na pojetí osobnosti dítěte a dítě považuje za *prázdnou nádobu, kterou je třeba naplnit*. (Scheffer in Bruceová, 1996, s.13)

Jedná se o teorii duševního vývoje člověka, která považuje za rozhodující zkušenost – empirii neboli vliv prostředí. Schopnosti člověka utvářet se učením, je zde přisuzován až příliš velký význam. V dnešní době je tento empirický přístup reprezentován hlavně klasiky behaviorismu. (Průcha, 1998, s.64)

Podle Hartla a Hartlové (2000, s.139) je empirismus „*název pro teorii poznání vysvětlující původ, povahu, metody a platnost lidského poznání ze smyslové zkušenosti, respektive učení*“. Zastánci této teorie byli např. G. Berkeley – anglický teolog a filosof či J. Locke – britský filosof.

Empiristé staví dospělého do role, ve které má za úkol rozpoznat zážitky, dovednosti, které dítě nezná, a pomocí vhodných situací pak dítěti potřebné zkušenosti zprostředkovat. Pohlíží na dítě jako na tvárný objekt, který je třeba zformovat do určitého tvaru a kterému je nutné předat přiměřené a nutné zkušenosti, aby mohl zaujmout své místo ve společnosti. Zastánci tohoto směru staví vysoko utváření návyků a říkají, že děti se učí postupnými kroky.

Protikladem **empirismu** je **nativismus**.

1.2 Nativismus

Nativismus je druhým názorem na pojetí osobnosti dítěte, ale názorově je zcela opačný než empirismus. Podle nativistů jsou děti už předem připraveny k tomu, aby se vyvíjely určitým směrem. (Bruceová, 1996, s.13)

Zastánci tohoto směru R. Descartes, I. Kant nebo G. W. Leibniz věřili ve vrozenost lidských vlastností, které nebyli podle nich závislé na zkušenosti a učení. Tzv. racionalistický nativismus uznával rozum za jediný zdroj poznání na rozdíl od poznání smyslového, pomocí zkušenosti. Představitelé tohoto filosofického směru J. J. Rousseau a L. N. Tolstoj předpokládali, že dítě je od přirozenosti dobré, a proto nesmí být kaženo výchovou. Ve 20. století jsou zastánci vrozených předpokladů vývoje A. Gesell, E.H. Erikson a N. Chomsky, který se zabývá výzkumy komunikace, jazykové kompetence a vrozených předpokladů osvojení jazyka. (Hartl, Hartlová, 2000, s.343,738)

Erikson (1963) říká, že „*stačí, abychom se naučili nechat děti volně žít, protože celý plán vývoje je v nich*“. (in Bruceová, 1996, s.15) N. Chomsky tento Eriksonův názor potvrzuje. Podle něj máme vrozený sklon k dobrému ovládnutí určitého jazyka. Vnější prostředí, v němž člověk setrvává, pak určuje, jaký jazyk to bude.

Zajímavé podněty čerpal nativismus také z etologie, vědního oboru, který se zabývá studiem chování zvířat a jehož výsledky mají významnou roli při vysvětlování lidského chování a dále pak ze sociobiologie, oboru, který poznatky z biologie aplikuje na vysvětlování sociálního chování člověka. Nativistické teorie přispěly k šíření liberální výchovy, která upřednostňuje svobodný a volný výchovný styl. (Průcha, 1998, s.142)

Nativismus versus empirismus

Nevhodné na obou těchto přístupech je to, že zaujímají vždy pouze jednostranný postoj a přístup k dítěti. Představují tak zcela protikladné pohledy na dítě, které vedou k naprosto odlišným způsobům práce s dětmi a ani teoretická vysvětlení těchto směrů nejsou úplná. Pokud má vývoj předškolní výchovy postoupit dopředu, je třeba mít na osobnost dítěte mnohem přiměřenější názory.

O tom, zda jsou lidské schopnosti vrozené nebo získané zkušeností se i v současné době stále diskutuje. Je to diskuse o **dědičnosti** a **výchově** – o **vrozeném** a **získaném**. Někteří z psychologů stojí za názorem, že lidské myšlení a chování je

výsledkem hlavně biologie nebo naopak zkušenosti, ale většina psychologů se přiklání k tomu, že biologické procesy ovlivňují myšlenky, pocity a chování, ale zkušenosti na ně také působí. (R. L. Atkinson, 2003)

1.3 Interakcionismus

Třetím a posledním pojetím vývoje osobnosti dítěte je **interakcionismus**, který tvoří kombinaci obou předcházejících teorií a stojí za tvrzením, že děti jsou „prázdnými nádobami“ jen zčásti, ale částečně jsou bytostmi, jejichž vývoj je předem stanoven, a že mezi oběma těmito póly existuje vzájemné působení. (Bruceová, 1996, s.13)

Interakční teorie je teorií, která má snahu problémy empirismu a nativismu překlenout a duševní vývoj člověka vysvětlit jako proces interakce, vzájemného působení vrozených vloh spolu s faktory prostředí. K této teorii se přiřazuje např. vývojová psychologie L.S. Vygotského nebo J. Piageta. (Průcha, 1998, s.96).

1.3.1 Interakcionismus v předškolním vzdělávání

Do interakce a vzájemného ovlivňování vstupují podle tohoto názoru nejen vnitřní osobnostní struktury dítěte, ale také vnější prostředí. V současnosti se takové hodnocení osobnosti dítěte ukazuje jako nejvíce přijatelné. Jedná se zde znovu o důležitost role dospělého ve výchově dítěte. Ten dítěti neposkytuje informace a znalosti, ale je mu prostředníkem pro rozvoj jeho vlastní iniciativy, vytváření si vlastních pravidel, která mu umožňují další rozvoj. Interakcionisté propagují vývoj dítěte za podpory dospělých, kteří dítěti pomáhají z vnějšího prostředí získat co nejvíce.

Základ interakcionistického stylu předškolní výchovy tvoří **reciprocita = vzájemnost**. Dvojici zde vytváří dospělý a dítě, kdy dominantní má být jednou dítě a podruhé zase dospělý. Tato vzájemnost je také velmi zásadní při společné konverzaci dítěte a dospělého.

Interakcionistický pohled na dítě podporuje **hlavní principy tradiční předškolní výchovy**, kterých je celkem deset. Jsou to:

1. Dětství je hodnotné samo o sobě a není jen „přípravou na dospělost.“
2. Důležité je dítě jako celek.
3. Učení nelze rozškátulkovat, protože vše spolu navzájem souvisí.

4. Velký význam má vnitřní motivace.
5. Důraz na sebekázeň.
6. Vývoj dítěte dělíme na specifická stadia.
7. Výchovu a vzdělání je třeba začít od toho, co už dítě umí.
8. Dítě má svůj vlastní vnitřní život.
9. Pro dítě jsou nejdůležitější lidé, se kterými je v kontaktu.
10. Výchova dítěte je chápána jako vzájemné působení mezi dítětem a vnějším prostředím. (Bruceová, s.20)

Za průkopníky těchto principů jsou považováni F. W. Frobel (1782 – 1852), M. Montessoriová (1869 – 1952) a R. Steiner (1861 – 1925). Jejich učení mělo a doposud má na výchovu dětí v předškolním věku velký vliv. Další pedagogové na jejich dílo navazují a dále jej rozvíjejí.

1.4 Vnitřní a vnější podmínky vývoje řeči

Sociální interakcionismus je vhodným východiskem i pro vývoj řeči. (Lechta, 2002, s.26) Touha po komunikaci vzniká v každodenních sociálních interakcích, je výrazně podporována nejbližšími lidmi z okolí dítěte. Zároveň nemůžeme popřít rozdílné dispozice dítěte pro rozvoj řeči, které výslednou úroveň výrazně ovlivňují. Čeho jedno dítě dosáhne zcela přirozeně bez záměrné námahy dospělých, to je u jiného výsledek pravidelného dlouhodobého trénování pod vedením odborníků.

Vývoj řeči a komunikace je jedna z nejdůležitějších věcí v rámci celé ontogeneze. Na úplném začátku života je novorozenecký křik, který je reflexní činností a slouží k uspokojení základních potřeb dítěte. Postupně se však řeč stává prostředkem komunikace, vztahů, spolupráce, sociálních interakcí, ale také nástrojem myšlení, kdy se kolem 2 let věku dítěte začíná řeč a myšlení prolínat. Zcela nejrychlejší tempo ve vývoji dětské řeči nastává do 3 – 4 let.

Čím je tedy podmíněn a ovlivněn tento raný vývoj řeči?

- **Motorikou**
- **Vnímáním**
- **Sociálním prostředím**

Motorika

Již v těhotenství se objevují základy motoriky mluvních orgánů. Jsou to např. polykací pohyby, špulení rtů nebo cucání palce. Hned po narození je pro rozvoj řeči důležité sání, dumlání, žvýkání, broukání. Zásadní význam má také vyzrávání **hrubé motoriky** – sed, lezení a později chůze. Právě s jejím nástupem ve věku kolem jednoho roku se začíná rozvíjet aktivní slovní zásoba. Neméně důležitý je pak rozvoj **jemné motoriky** – obratnosti rukou, uchopování předmětů, která rovněž podporuje vývoj řeči. Problémy s vývojem řeči proto mohou nastat u dětí, které mají narušený či opožděný vývoj hrubé nebo jemné motoriky.

Vnímání

Dalším faktorem, který ovlivňuje rozvoj řeči je **zrak**. Zrakové podněty totiž děti aktivují k hlasové reakci. Pomocí zraku dítě také **odezírá pohyby mluvidel**, což mu napomáhá při osvojování artikulace a dále pak **odezírá neverbální komunikaci**. Hlavně **první slova** jsou spojena se zrakovými vjemy.

Nezastupitelnou úlohu pro řečový vývoj má také **sluch**. Dítě má schopnost časně rozpoznávat matčin hlas. Ve 3. – 4. měsíci začíná hledat zdroj zvuku, ve 4. – 5. měsíci jej lokalizuje a kolem 6. měsíce se u dítěte rozvíjí schopnost aktivního záměrného poslouchání.

Sociální prostředí

Patří k vnějším faktorům, které ovlivňují řeč. Tato problematika je zpracována v kapitole č. 2.

2 SOUČASNÉ VLIVY PROSTŘEDÍ NA DÍTĚ

Prvním a nedůležitějším sociálním prostředím dítěte je rodina.

2.1 Význam rodiny pro dítě a dětství

Dětství znamená velké možnosti, které se mohou ve vývoji dítěte realizovat. Možnosti rozvoje jsou jednak v dítěti samotném – v jeho vyvíjejícím se organismu, ale také ve vnějším světě, který mu může nabídnout vzdělání, zkušenosti, dovednosti, uplatnění i setkávání s ostatními. Stává se ale, že ne všechny možnosti rozvoje dítěte realizovány jsou. Některé z nich už předem bývají tlumeny nebo blokovány nevhodnými přístupy k dítěti a nedostatky v rodičovské výchově. Důsledkem toho pak bývá velké ochuzení osobnosti dítěte.

Dětství je velmi hluboce vlivem rodiny poznamenáno. Rodinná atmosféra i jednotlivé rodinné události se promítají do zkušeností dítěte a mají vliv na jeho základní životní postoje. Toto je ovlivněno řadou zvláštností raného dětského prožívání. V rodině dítě získává prvopočáteční životní zkušenosti, prožívá zde mnoho událostí bez toho, aby je mohlo s čímkoli porovnat.

Dětství je také zvláštní tím, že není tak úplně samozřejmé. Ne každému z nás se totiž podaří prožít dětství opravdu šťastně. Dítě má mít na své dětství právo, ale může mu být také upíráno. „**Šťastné dětství**“ by se dalo charakterizovat vstřícnou otevřeností dítěte i jeho důvěřivou vnímavostí k druhým lidem – matce, otci, prarodičům, sourozencům a dále pak k věcem i událostem, které domov vytvářejí a v němž je dobře a bezpečno. Potom může mít dítě zážitky, které příznivě ovlivňují vývoj jeho osobnosti všemi směry. (Helus, 2004, s.89)

Rodina se tedy do dítěte promítá hlavně tím, jak se v ní žije – o co usiluje, jak a čím naplňuje svůj čas, jak se její jednotliví členové k sobě navzájem chovají, jak řeší své problémy, jak se mají spolu rádi či neradi a jaké soužití uvnitř rodiny vlastně panuje. Z toho vyplývá, že rodina není pro dítě pouze vnějším prostředím, ale v přeneseném slova smyslu vstupuje do nitra dítěte, které nejen utváří, ale také jej přeměňuje.

Rodina, ve které dítě své dětství prožije, je rovněž zdrojem názorů a postojů, které do budoucna ovlivní jeho vlastní rodinu, jež si jednou založí a pravděpodobně také

výchovu jeho vlastních dětí. Už z tohoto důvodu by téma rodiny nemělo být v dítěti poznamenáno traumatickými zážitky z vlastního dětství, aby ono samo již předem nevzdalo představy o možnostech vytvoření si krásného, šťastného a naplněného života pro sebe i své budoucí potomstvo. A v neposlední řadě: pokud rodiče od svých dětí dostanou dostatečně velkou důvěru, mohou se dozvědět i to, v čem je ovlivnili tak, že oni samy si to chtějí ještě jednou buď zopakovat, nebo se toho vyvarovat.

Je více než zřejmé, že dítě potřebuje k bohatému rozvoji své osobnosti zcela nezbytně **domov**. Co to ale vlastně domov je a co jej domovem dělá? „*Především, domov je zvláštní společenství, zcela jedinečné a neopakovatelné. Jeho základem je vroucí, vzájemný vztah lidí, kteří se mají rádi, rozumějí si, spoléhají jeden na druhého, mají řadu společných názorů a zájmů, pomáhají si, dělí se... Domov formuje nesmírně hluboce ty, kdož v něm žijí; a ti, kdož v něm žijí, společnými silami domov utvářejí. Podíl na tvorbě domova je jedním z prvních vkladů dítěte do společenství lidí: dítě už od prvních dnů života nejen čerpá z pocitu, že má domov, ale tím, že je zde, také prohlubuje pocit domova ve svých rodičích.*“ (Helus, 1987, s.157)

2.1.1 Změna forem rodinného soužití

Formy rodinných soužití jsou dnes mnohem heterogennější, než tomu bylo dříve. Vedle rodin úplných a neúplných (tj. po rozvodu rodičů, ovdovění nebo rodiny samostatného rodiče) se objevují rodiny nesezdané, doplněné sňatkem rodiče i třígenerační. Vzniká také mnoho rodin nebiologických, které vznikají adopcí či pěstounským vztahem. Objevuje se taktéž střídavá výchova dětí, kdy po rozvodu rodičů žijí děti střídavě v domácnosti otce a matky – tzv. binukleární rodina.

Vedle úplné rodiny je nejčastější rodinnou formou domácnost ženy a dětí po rozvodu manželství. Do výchovy otců jsou svěřovány děti v méně než 5% případů.

Nejběžnější formy rodin a jejich dopad na dítě:

1. Nukleární rodina (úplná)

Mladí lidé do 30 let většinou oddalují vstup do manželství či alespoň narození potomka. To se projevuje na skladbě rodinných domácností a také na počtu úplných rodin. Úplné rodiny ale tvoří stále asi 2/3 všech domácností. Tato rodina má pro dítě přínos nejpozitivnější – dítě má pocit emocionální stability a bezpečí. Tradiční rodina založená na manželství bohužel však ustupuje do pozadí. V posledních desetiletích mezi

rodinami prudce vzrostl počet nesezdaných soužití, která mohou fungovat po mnoho let a dokonce i celoživotně. Tímto samozřejmě narůstá počet dětí narozených mimo manželství.

2. Rozvedená rodina

Ačkoli rodiče plánovaný rozvod utajují, pro děti to nebývá žádné tajemství. Rozvod představuje pro dítě velkou psychosociální zátěž. Rozpad rodiny většinou ovlivní jeho postoj k sobě i ostatním. Dítě ještě není schopné pochopit příčinu a následky rozchodu svých rodičů a vidí jej egocentricky. Projevují se u něj úzkosti a dítě samo se často považuje za viníka rozvodu. U dítěte potom zákonitě dochází ke ztrátě pocitu bezpečí a začne si vynucovat více pozornosti. U rodičů se v této situaci obvykle snižuje schopnost vcítit se do prožívání dětí. Často rozvádění rodiče pak nebývají zajedno ve výchově, konflikty se tak prohlubují a oni sami se jen těžko shodnou, co je pro jejich dítě dobré a co nikoli.

Vztah dítěte k rodiči odloučenému rozvodem – většinou otcí, bývá napjatý, plný nedůvěry a spolupráce rodiče s dítětem tak velmi složitá. I mezi samotnými rodiči se objevuje vzájemná rodičovská nedůvěra, což má na dítě velmi negativní dopad. Někdy kontakt s dítětem končí právě s rozvodem, rodič o dítě postupně přestane projevovat zájem a založí si novou rodinu. Např. v 90. letech 2/3 rozvádějících se rodin mělo malé děti.

3. Neúplná rodina

Na osamělého rodiče je kladena velmi vysoká zátěž. Je nucený postarat se o vše sám a většinou ještě za zhoršených ekonomických podmínek. Po rozpadu rodiny rodič – většinou matka, ztrácí schopnost zvládat svoji rodičovskou roli. U rodiče se projevuje frustrace, přetíženost, mívá tendenci dítě neustále napomínat, bývá méně tolerantní, důsledný. Citová stránka je rovněž ohrožena, často chybí dřívější citová vřelost. Postupem času se rodič stává buď dominantní a autoritářský nebo si naopak dělá z dítěte spojence a partnera, neboť se sám cítí bezmocně. Dítě může začít na matku žárlit, snaží se ji omezovat v jejích nových vztazích a dělá si na ni výhradní právo, což je přirozený projev jeho ztracené jistoty. Pro zajímavost uvedu, že v současnosti žije s jedním rodičem, v tzv. monoparentální rodině asi půl miliónu dětí. (Hofbauer, 2004, s.59)

4. Doplněné rodiny

Děti obvykle nemívají k novému partnerství rodiče příznivý postoj a snaží se novému vztahu jakkoli zabránit. V méně případech naopak děti nové partnerství rodiče podporují. Nově doplněné rodiny se velmi odlišují od rodin biologických. Oba partneři za sebou mívají zkušenosti každý z jiné rodiny a respektovat je v rodině nové není vůbec snadné. Vytváří se zde tak velmi složitá síť vztahů – zejména mezi novými partnery, jejich dětmi i rodiči obou partnerů.

5. Třigenerační rodiny (prarodiče v rodičovských rolích)

Jedná se o mladé rodiny, které sdílí společnou domácnost se svými rodiči nebo jim rodiče finančně vypomáhají či jim pomáhají pečovat o nejmladší generaci.

Nedostatek autonomie rodičovské a prarodičovské generace je dnes považován za problematický a může mít určité negativní důsledky. Naopak mnoho třigeneračních rodin dnes žije spokojeně, jsou navzájem loajální a na děti mohou mít velmi pozitivní vliv. Nabídnou dětem další významné vztahy, které jim zprostředkují jiné hodnoty, než jim nabízejí rodiče.

6. Bezdětné a adoptivní rodiny

Mít jednu děti bývá považováno za univerzální psychologický předpoklad člověka. Někteří se ale přece jenom takto dobrovolně nerozhodnou a zůstávají bezdětnou rodinou. Jiné mladé lidi zase trápí neplodnost, ať už ze strany muže či ženy, podstupují složitou léčbu, která může skončit narozením dítěte, zdaleka ale ne ve všech případech. Mnohé dvojice pak řeší problém formou náhradního rodičovství. Adoptivní rodičovství ale může ovlivňovat obava negativních genetických vlivů biologických rodičů a také vzájemná nedůvěra rodičů a dítěte.

2.1.2 Rodičovství

Rodičovská role je nedílnou součástí identity každého dospělého člověka. Má obrovský vliv na samotnou osobnost člověka, jeho emoční prožívání i mezilidské vztahy. Rodičovská a hlavně potom mateřská role jsou sociálně vysoce ceněny.

Co přináší rodičovská role? Rodič se stává pro dítě autoritou a rozhoduje o všem, co se jeho dítěte týká. Je to role zcela nevratná! Nikdo nemůže ze dne na den přestat být rodičem a „nevyhovující dítě“ vyměnit. Tuto roli už získáváme navždy!

Dítě také upoutává určitou vazbou oba rodiče k sobě navzájem. V neposlední řadě rodičovství vyžaduje naprostou změnu životního stylu člověka. Přináší řadu povinností, různých omezení a zodpovědnosti. Stává se tedy, že dospělý člověk leckdy rodičovskou roli z různých důvodů odkládá. Určitou sociální normou v naší společnosti je, že od mladých lidí, kteří uzavřeli manželství, se přirozeně očekává, že budou mít děti. Rovněž ale vzrůstá tolerance společnosti k odkládání jak manželství, tak i rodičovství. Potřeba založit vlastní rodinu je do značné míry ovlivněna také zkušeností člověka ze svého dětství.

Na druhé straně je potřeba zplození potomků dána člověku biologicky – tj. pudem k zachování existence rodu. U každého z nás je síla tohoto pudu individuální. Někteří lidé mají malou nebo dokonce žádnou potřebu mít děti a jiní zase touží po početné rodině. Rodičovství jako takové může naše psychické potřeby buď uspokojovat, nebo jejich uspokojení brání.

V závěru si můžeme v několika bodech shrnout, jak lidé mohou vnímat přínosy, ale i určité oběti rodičovské role (Vágnerová, 2000, s.348) :

Přínosy rodičovství

- Dítě je oživením, zdrojem nových zážitků i zkušeností a rodiče obohacuje.
- Dítě je pro rodiče citovou vazbou a naopak.
- Rodičovská role uspokojuje potřebu seberealizace člověka, mít děti je jakýmsi důkazem dospělosti.
- Mateřství přináší nový vztah, a to jak s dítětem, tak i s partnerem.
- Dítě je zároveň určitým pokračováním života svých rodičů. Rodiče předávají dítěti dispozice, které od něho zase získávají jeho děti.
- **Dítě se stává smyslem života rodičů a naplňuje jej.**

Oběti rodičovství

- Dítě pro rodinu znamená dlouhodobě vysokou finanční zátěž.
- Dítě je značným omezením pro rodiče, nejsou již tak svobodní, musí brát na dítě i jeho potřeby ohledy.
- Dítě do jisté míry omezuje naplňovat rodičům jiné emoční vztahy. Samotný partnerský vztah může ochladnout a změnit se.

- Dítě může být rodiči překážkou v seberealizaci ve své profesi. Pokud má člověk silnou potřebu uplatnit se individuálně a preferuje zcela jiné hodnoty, může jej to dovést až k bezdětnosti.

2.1.3 Vliv ekonomické stránky rodiny na výchovu dětí

Rodinný cyklus znamená stále předávání a přebírání rolí různými členy rodiny, kteří jsou určeni k jejich vykonávání. Jde ale i o uchovávání tradic, stereotypů za předpokladu biologické reprodukce rodiny.

Většina rodin má dnes jedno společné – jde o určitý rodinný cyklus, který má několik bodů – sňatek, narození dítěte, předškolní věk, školní věk, odchod dítěte z domova – to jsou předěly jednotlivých fází rodinného cyklu. Podstatné změny v jeho důsledku prožívají nejvíce ženy, na kterých závisí volba, jak rozložit své rodinné a pracovní závazky v jednotlivých obdobích.

U nás i v určitých státech Evropy se lidé přibližně shodují na názoru, že žena by před narozením dětí měla pracovat na plný úvazek, během jejich předškolního věku být v domácnosti, během jejich školní docházky pracovat na částečný úvazek a po odchodu dětí z domova začít pracovat opět na plný úvazek. (Maříková, 2000, s.67) Tato alternativa je ale pro ženu poměrně problematická a ve skutečnosti se hlavně u nás vše řídí ekonomickou nutností.

Ekonomicky zabezpečit rodinu je stále vyžadováno spíše od mužů. (Vágnerová, 2000, s.321) Muž se hodnotí nejprve podle úspěšnosti společenské a role manžela i otce rodiny u něho není ceněna tolik jako u ženy. U ženy je pracovní uplatnění posuzováno spíše jako doplňující, ale hlavní role je zaměřena na péči o rodinu a děti. Svědčí o tom i fakt, že v roce 2003 měly ženy ve srovnatelných profesích o 1/4 menší plat než muži a navíc získávaly i nižší funkční zařazení. (Hofbauer, 2004, s.60) Profesionální uplatnění sice umožňuje ženě nebýt zcela ekonomicky ani sociálně závislá na muži, ale záleží, jaký vztah žena ke své profesi preferuje a zda dává přednost jí nebo mateřství.

Co se týče **příjmů rodiny**, ukazuje se, že se vzrůstajícím počtem dětí v rodině se tento příjem snižuje. (Maříková, 2000, s.141) Z hlediska příjmů na osobu jsou na tom nejpříznivěji jednotlivci a rodiny bez dětí. Pokud by se však lidé rozhodovali jen podle ekonomických hledisek, musela by být budoucnost české rodiny vážně ohrožena. Každý z nás si velmi snadno zkalkuluje, že dítě je pro rodinu obrovskou finanční zátěží, sniží

životní úroveň ostatních členů v rodině a je tedy lepší nemít je vůbec. Pro naši společnost je ale naštěstí existence či neexistence rodiny mnohem závažnější otázkou a ne pouze ekonomickým ukazatelem.

Ke konci 80. let nebyly rozdíly mezi jednotlivými typy rodin v příjmové oblasti žádné nebo jen malé. Od 90. let se začínají tyto rozdíly prohlubovat opět výrazněji. Rozdíly v příjmech domácností se váží hlavně na výkon profese a dále na principy odměňování na trhu práce u nás. Bohužel tak dochází k výraznějšímu propadu životní úrovně mnoha rodin.

Podle Gjuríčové a Kubičky (2003, s.107), lze říci, že „*rodiny a způsob jejich života se proměňují v čase – změnou vzdělanostní úrovně, kulturních a ekonomických podmínek, ale zároveň si udržují kontinuitu vlivem tradic, názorů a přesvědčení. Mění se nejen vzájemné očekávání chování členů rodiny, spojeného tradičně s rodinnými rolemi, například tradiční rolí muže jako finančního zajišťovatele rodiny, ženy jako pečovatelky o domácnost, mění se ale i očekávání společnosti a státu vůči rodinám.*“

Současná česká rodina je tedy kdesi v polovině cesty k nové organizaci genderových rolí v rodině. Žena kombinuje pracovní roli s rodinnou, ale muž již nestojí zcela mimo dění a podílí se na organizaci rodinné struktury. I nadále však většina žen pokládá zájmy rodiny za své vlastní a většinou vše podřizuje ve prospěch partnera, dětí a dalších rodinných potřeb oproti vývoji v západní rodině. Tam je pracovní kariéra a seberealizace partnerů rovnoprávná a funguje zde dělba práce v domácnosti. V tomto směru se česká rodina od rodiny ve vyspělých zemích zásadním způsobem odlišuje. (Maříková, 2000, s.98)

2.1.4 Změna životního stylu rodiny

Podle J. Alana (1989) a Z. Matějčka (1994) je **rodina** „nejstarší společenská instituce. Plní socializační, ekonomické, sexuálně-regulační, reprodukční a další funkce. Vytváří určité emocionální klima, formuje interpersonální vztahy, hodnoty a postoje, základy etiky a životního stylu. Z hlediska sociologického je formou začlenění jedince do sociální struktury.“ (Průcha, 1998, s. 211)

Každé dítě se rodí do jedinečné rodinné struktury, do jiné životní situace rodiny, a to jak vztahové, tak i ekonomické. Rodina jako primární skupina je rozhodujícím a také prvotním prostředím pro výchovu dětí, která se zásadně podílí na formování jejich osobnosti, základů hodnotové orientace. Kromě toho rodina vytváří hmotné podmínky, sociální ochranu, rozvíjí mezilidské vztahy. Tradiční podoba rodiny přináší dnes svým členům v mnoha směrech příznivější podmínky, než tomu bylo dříve. Rovněž ale prochází významnými změnami, které můžeme označit jako **krize rodiny**. (Hofbauer, 2004, s.56)

Dříve převládala tří i čtyřgenerační rodina. Dnes se proměnila na dvougenerační – pouze rodiče a děti. Snižuje se porodnost, zakládání rodiny mladými lidmi se posunulo bezmála k 30 rokům života. Lidé do 30 let většinou oddalují vstup do manželství či alespoň narození potomka. Klesá rovněž stabilita rodiny a významným rysem současné rodiny je oslabování rodinných vztahů. Současně se mění životní úroveň rodiny, její sociální status, způsob začlenění do společnosti, úroveň bydlení, vybavenost domácností a také potřeby pro volný čas a volnočasové aktivity.

Pokud bychom tyto poznatky shrnuli, současná rodina prochází obrovskými změnami jak v početnosti, tak i ve svém složení. Mění se vztahy uvnitř rodiny, dochází ke změnám ve vzájemných postojích mezi jejími jednotlivými členy a velké změny jsou patrné i v ekonomické, sociální oblasti nebo typech rodinných soužití.

Dnešní rodině také zásadně chybí její soudržnost, která dříve byla jakousi samozřejmostí.

Veškeré tyto problémy mají největší dopad právě na děti. K nejčastějším zdrojům zátěže v dětství patří **kolize mezi rodiči, nestabilita v rodině, rozvody, některé nevhodné výchovné styly, nedostatek citu** nebo **upřednostňování kariéry rodiče na úkor dítěte**. Dítě tak snadněji propadá konzumnímu způsobu života, je „odkládáno“ k televizi, počítači, kde tráví přemíru času, nikdo si s ním nepovídá,

nehraje a rodiče mu věnují ze svého volného času minimum. Toto vše velmi ohrožuje i vývoj řeči dítěte. Přitom **dostatek času věnovaný rodiči dětem** je jedním z nejdůležitějších faktorů. Pro zajímavost bych ráda uvedla následující fakta: „Podle šetření Institutu dětí a mládeže z roku 1995 činil objem času, v němž se rodiče věnují svým dětem: v pracovním dni méně než půl hodiny u 25% otců a 2% matek a více než 3 hodiny pouze u 6% otců a 35% matek. O víkendech je stav příznivější: méně než půl hodiny se dětem věnovalo jen 5% otců a 1% matek a více než tři hodiny 44% otců a 70% matek.“ (Hofbauer, 2004, s. 62) V dalších letech se ale čas věnovaný dětem ze strany rodičů podle údajů ještě dále snižoval.

Každé dítě přichází na svět s určitými vlohami, které dostalo tzv. od přírody. Přichází ale do určité rodiny a pouze na té záleží, zda bude u svého dítěte tyto vlohy rozvíjet nebo je promarní. Právě „domov, z něhož dítě pochází, mívá pro vývoj řeči velice důležité skryté výukové hodnoty.“ (Brierley, 2000, s.58)

2.2 Rostoucí vliv médií

Komunikovat můžeme buď' bezprostředně, tzn. **tváří v tvář** nebo pomocí **medií**. Ať už jsou to tradiční média – knihy, časopisy; tak média akustického či obrazového charakteru – film, rozhlas, televize a v posledních desetiletích přibyla ještě média elektronická – mobilní telefony, počítače a internet. Nové formy komunikace se rychle staly součástí každodenního života takřka všech lidí, bohužel ale i dětí. Mají také samozřejmě svá negativa – potlačení vlastní aktivity, absenci sportování, kultury, nezdravý životní styl nebo propagaci násilí. Mohou způsobovat i různé závislosti a především pak oslabují vnímavost dítěte ke všemu důležitému okolo něj. Na druhé straně znamenají obrovské obohacení života. Jejich prostřednictvím získávají děti informace o světě, napětí, zábavu i dobrodružství.

Multimédia silně ovlivňují u dětí režim dne, jejich zájmy, vzory k napodobování, způsoby chování, hodnotové systémy a také názory a postoje. Děti se s médii setkávají denně nejen v rodině, ale i v širokém okolí již v předškolním věku.

2.2.1 Televize jako nejrozšířenější médium

Nejrozšířenějším médiem u předškolního dítěte je rozhodně televize. Dítě, které stráví mnoho hodin u televizní obrazovky, může být oslabené ve schopnosti vnímat věci okolo sebe tak, jak se opravdu dějí. Nejčastěji se uvádí negativní vliv na pozornost, hodnotovou orientaci a hlavně pak na vývoj řeči. Samotný rozvoj řeči je tímto významně brzděn, neboť dítě pouze odposlouchává zprostředkovaný monolog či dialog na dálku, nikdo jej nepodněcuje k tomu, aby hovořilo, vyprávělo nebo vyjadřovalo svůj názor. Jindy dítě u obrazovky tráví čas pasivním sezením, sice se dívá, ale ani příliš neposlouchá nebo tomu vůbec nerozumí. Často sleduje pořady pro něj obsahově nevhodné a dospělého, který by s ním o tom hovořil a vše potřebné mu vysvětlil, většinou vedle sebe nemá. Bohužel, mnoho rodičů zapne dítěti raději televizor, než aby se mu věnovali. Dítě, které tráví u obrazovky pravidelně dlouhou dobu, mívá chudou slovní zásobu a hůře se samostatně vyjadřuje. Hry dítěte bývají námětově chudé, stereotypní a bez fantazie.

Mějme tedy na paměti, že když už dítěti televizi pustíme, doba sledování by u čtyřletého až pětiletého dítěte neměla přesáhnout 20 minut denně. Dospělý by měl být rozhodně u toho, aby dítěti mohl vše potřebné vysvětlit, pochoval jej, povídal si s ním, sdílel jeho zážitky či si společně nakreslili obrázek. Jen tak může mít z televize dítě nějaký prospěch.

2.2.2 Počítač

Ovšem stejné riziko dnes dítěti přináší i nepřiměřené pobývání u počítače. Podle Hofbauera (2004, s.135) se do 3 let věku dítěte doporučuje pracovat s ním pouze několik minut, postupem času pak zařazovat hry, sestavovat puzzle nebo plnit jiné jednodušší úkoly v rozsahu 15 – 20 minut. S vyhledáváním na internetu by se mělo dítě setkat až ve školním věku. S tímto tvrzením by se dalo souhlasit, ale já osobně bych dítě alespoň do věku 4 – 5 let od pobývání u počítače zcela uchránila. Ze své vlastní zkušenosti z praxe vím, že rodiče dnes „odkládají“ své děti k tomuto druhu zábavy daleko častěji a na mnohem delší dobu. Děje se tak právě na úkor času, který by mohli či měli strávit se svými dětmi tím, že jim budou pravidelně věnovat alespoň zlomek svého času a jen tak si spolu přečtou pohádku, budou si ji vyprávět, popovídají si o tom,

co během dne prožili, pohrají si, zazpívají nebo si naplánují činnost na příští den. Vždyť já sama při každodenním kontaktu s dětmi často slyším: „My máme doma počítač a já na něm hraju hry“ nebo „Já na něm zas jezdím auta.“

V dnešní době rychle ubývá dětí, jejichž rodiče počítač ještě nevlastní a televizi mají doma jistě všichni, mnoho dětí pak dokonce i ve svém vlastním pokojíčku.

Děti by se tedy měly od začátku učit veškerá média využívat vhodným způsobem, v přiměřeném rozsahu, učit se pracovat s potřebnými informacemi a využívat k činnostem těch pozitivních podnětů. Rodiče by neměli své děti nechat trávit dlouhé hodiny u obrazovky, ať už té televizní či počítačové, hrát hry plné násilí, ničit si oči, záda a již od předškolního věku si přivykat na nezdravý životní styl. A hlavně: s televizí a s počítačem si dítě nepopovídá ani se s nimi nepomazlí.

3 PODPORA ŘEČOVÉHO VÝVOJE DÍTĚTE

3.1 O lidské řeči

Lidská řeč je vůbec nejdokonalejší dorozumívací prostředek sloužící k mezilidské komunikaci, tzn. k dorozumění se člověka s člověkem. Zatím není zcela jisté, jak přesně vznikla, ale muselo to být právě z potřeby dorozumět se. Podle některých teorií probíhal vývoj dorozumívání se postupně v několika fázích: (Kutálková, 2002, s.36)

První fází byla **složka projevová**. Na jejím počátku byly zřejmě **zvuky** vytvářené hlasem. Pomocí nich vyjadřoval tvor pocity – bolest, hlad, radost. Tato fáze se dotýká jak člověka, tak i zvířat. Tyto prvotní zvukové projevy nebyly nikomu určeny. U člověka se jednalo o vyjádření např. emocí pomocí citoslovcí, které odpovídalo vyšší nervové činnosti.

Druhou fází byla **složka vybavovací**. Tyto zvuky již byly vytvářeny účelově a měly zapůsobit na jiné. Nebyly však výsadou pouze člověka, ale opět také zvířat. Šlo o varovné signály, svolávání nebo volání o pomoc. U člověka se jednalo o různé povely a pokyny na úrovni první signální soustavy (konkrétní myšlení).

Třetí fází je **složka dorozumívací**. Zde jde o vydávání zvuků za účelem sdělování a schopnost vnímat i pochopit to, co pomocí zvuků sdělují ostatní. Jde o specificky lidskou schopnost, která odpovídá činnosti druhé signální soustavy (abstraktní myšlení).

Určitou formu zvukového projevu můžeme tedy zaznamenat u zvířat, ale také dítě v prvních týdnech svého života vydává pouze určité zvuky. Až časem začíná tvořit jednotlivé hlásky, slabiky a později slova i věty. Schopnost artikulované řeči má pouze člověk a u dítěte se tato schopnost začne projevovat v době, kdy má potřebu začít se dorozumívat se svým okolím. Dítě velmi brzy zjistí, že pokud chce dosáhnout svého, je nuceno komunikovat.

Řeč není člověku vrozena a každý z nás se jí musí učit. Sám od sebe to ale nedokáže. Základními podmínkami mluvení je schopnost slyšet a žít v prostředí, kde se mluví. Na základě mluvené řeči vznikla také řeč psaná, ve které je zaznamenána historie lidstva a je tím nejcennějším odkazem pro budoucí generace.

Řeč má pro člověka nenahraditelný význam. Je podřízena zákonům mozku a odráží se v ní myšlení člověka. Pouze pomocí řeči vyjadřují lidé své myšlenky, psychické stavy, touhy, přání a city. Díky řeči si můžeme navzájem sdělovat své zkušenosti, uchovávat je v paměti a předávat je dále.

Krásnou myšlenkou vše vystihuje P. Dolejší (2004, s.10) „*bez řeči by nebylo myšlení. Bez myšlení by nebylo ani člověka*“.

3.2 Předřečové období

Již v **prenatálním období** je plod schopen určité komunikace s matkou a chová se různým způsobem podle toho, jak na něj jednotlivé podněty působí. Úplně prvním hlasovým projevem po příchodu dítěte na svět je **křik**. Jedná se o **reflexní činnost**. První období je pro dítě jakýmsi pokračováním soužití s matkou. Dítě se pomocí křiku nehlásí pouze o stravu, tekutiny, ale také volá své blízké a vyžaduje tak jejich přítomnost, aby mělo pocit jistoty. Dítě dokonce již za dva týdny po narození dokáže matčin hlas rozeznat. Hlavičku obrací směrem, odkud lidský hlas přichází a mrkáním, pohybem či úlekem reaguje také na hluk. A navíc – samotný křik je i přípravou na budoucí používání hlasu.

Od 6. týdne se křik dítěte začíná měnit a odráží se v něm také určité dětské pocity. Pokud má křik tzv. **ostrý zvukový začátek**, dítě jím dává najevo nepříjemné pocity. Na druhé straně tzv. **měkký hlasový začátek** signalizuje spokojenost dítěte a křik postupně přechází do **období broukání**. Dítě si se svým hlasem hraje, houká, pohybuje mluvidly, opakuje to, co jej zaujalo a poslouchá vlastně samo sebe. Objevují se zvuky jako např. ba, grr, ale jedná se o pouhou **pudovou hru mluvidel**.

Okolo 5. měsíce přichází **období napodobivého žvatlání** (Dolejší, 2004, s.11), kdy dítě napodobuje jak své vlastní zvuky, tak i ty, které slyší ve svém okolí. V této době se do vývoje řeči významně zapojuje **sluch** a dítě začíná být v kontaktu s okolím.

Dalším obdobím je **období rozumění**. Dítě zatím ještě nemluví, ale začíná některým slovům rozumět a samo je napodobuje. Stále dokola opakuje stejné slabiky a „povídá“ svým hračkám. V tomto období u dítěte dozrává řečově dominantní hemisféra a dochází tak k rozvoji verbalizačních schopností. Dítě si takto udržuje sociální kontakt se svým okolím.

3.2.1 Možnosti stimulace řeči v tomto období

Již narozené dítě je schopné odlišit lidskou řeč od jiných zvuků. Pokud novorozenec právě nespí, je pro něho velmi důležitý tělesný i oční kontakt s matkou a její hlas. Na dítě se snažíme mluvit, používáme přitom mimiku obličeje, přirozený hlas a to, co říkáme i několikrát opakujeme, abychom dítěti od počátku usnadnili vnímání řeči. Dítěti zpíváme a vnímavě reagujeme na jeho křik i pláč.

Během **2. měsíce** je dítě schopné zachytit pohled očí a usmívat se. Těchto krásných chvil bychom měli využít k opětování reakcí a k tomu vždy přidat povídání nebo dítěti zazpívat. Takto se začíná dorozumívání dítěte s okolím rozšiřovat a dítě si začíná pobrukovat.

Ve **2. měsíci** si sami můžeme provést orientační zkoušku sluchu, a to tak, že tleskneme dlaněmi postupně u obou uší dítěte. Pokud dítě dobře slyší, mrkne.

Ve **3 měsících** můžeme provést ještě další sluchovou zkoušku. Maminka si posadí dítě na klín a jiný dospělý ze vzdálenosti asi půl metru tišeji zapíská na píšťalku nebo použije zvukovou hračku. Toto provede postupně z obou stran. Dítě by mělo reagovat na zvuk otočením hlavičky vždy ve směru zvuku.

Během dalších týdnů dítěti nabízíme kromě našeho fyzického kontaktu také další podněty – chrastítko, lehké a snadno uchopitelné hračky a přitom na ně stále mluvíme, aby si zvykalo na náš hlas. Při chování dítěti ukazujeme různé předměty, které pojmenováváme.

V **5 měsících** už dítě začíná odlišovat blízké podle obličeje i hlasu. Na dítě bychom měli mluvit klidným hlasem, zřetelně a ne příliš hlasitě. Rozhodně bychom se měli vyhnout svádějícímu šišlání.

V **6 měsících** si dítě začíná **žvatlat, broukat a houkat**. Zatím jde pouze o hru s mluvidly, ale my se snažíme u dítěte zpřesňovat sluchové vnímání tím, že po něm **vše opakujeme** a tak jej dále podněcujeme. Veškeré činnosti, které s dítětem právě děláme, popisujeme, aby se postupně učilo výrazům porozumět. Poskytujeme dítěti dostatek hraček a předmětů, které při pohybu způsobují zvuk. S dítětem v náruči provádíme rytmické pohyby podle hudby, zpíváme mu a říkáme mu jednoduchá říkadla spojená s pohybem. Toto období je velmi důležité a další zdárný vývoj řeči závisí na tom, zda má dítě dostatek příležitostí komunikovat s blízkými a pobývat v jejich blízkosti. Pokud

je rodinné prostředí nepodnětné nebo citově chladné, je tak velmi brzděn další řečový vývoj dítěte.

Okolo **9 měsíců** dítě začíná reagovat na další pokyny, např. „ukáž, jak jsi velký?“. Můžeme také s dítětem zkusit první říkadla, např. Pací, paci; Kovej, kovej; Berany, berany, během kterých s jeho rukama tleskáme do rytmu. Je třeba dávat pozor, abychom dítě do činnosti nenutili a nenaléhali na něj v době, kdy je už unavené či ztratilo o hru zájem.

Dítě rozumí tomu, co se okolo něho povídá mnohem dříve, než začne mluvit a ukládá si to do své paměti. My dospělí bychom si měli v tomto období dávat pozor na to, co a také jak to říkáme.

3.3 Řečový vývoj od 1 do 3 let

První slovo se u dítěte objeví obvykle kolem prvního roku a bývá jednoslabičné nebo dvouslabičné. Slovo nejdříve zastupuje celou větu a podle zvolené melodie můžeme odhadnout, co dítě říká. Dítě již reaguje na zavolání jménem, oslovuje blízké ma-ma, ta-ta, má rádo jednoduché rytmické písničky a pohybuje se na hudbu. Pro udržení si kontaktu s matkou se stává významným prostředkem právě řeč a rozvoj komunikace.

V období 1,5 roku až 2 let je dítě schopné vyjádřit se v jednoduchých větách, které jsou ale ještě neobratné, zkomolené a bez slovosledu. Tyto **agramatické** slovní projevy jsou zcela normální, syntaktická složka řeči se vyvíjí poměrně pomalu. V této době obsahuje slovní zásoba dítěte asi 50 slov.

Ve 2 letech slovní zásoba dítěte obsahuje již více jak 250 aktivních slov a velmi bohatý je také jeho pasivní slovník. Dítě mnohdy ještě ve slovech vynechává hlásky nebo je nahrazuje jinými. Postupně začíná také chápat **jazykový kód**, tzn., že věci, které říká, pro něj mají konkrétní význam. Ve 2 až 3 letech bývá asi 65 – 70 % dětské řeči pro okolí srozumitelné. Osamostatňování se dítěte a jeho postupná separace od matky je v tomto období spojena s rozvojem potřeby verbálně komunikovat s ostatními. Tato potřeba podněcuje vznik a rozvoj dalších komunikačních dovedností.

3.3.1 Možnosti stimulace řeči v tomto období

Okolo prvního roku se u dítěte objevuje **první slovo**. Nejčastěji se jedná o citoslovce a zvukomalebná slova. V tomto období je velmi vhodná doba na první knihy, kterými jsou **dětská lepoporela**. Do této doby jsme obrázky dítěti ukazovali a popisovali, ale nyní již můžeme chtít, aby nám dítě něco samo ukázalo a zeptat se: Kde je auto?, Co je to?, „Auto“, apod. Předkládáme dítěti obrázky zvířátek, jejichž zvukové projevy snadno dokáže napodobit – gaga, pipi, koko, bū, haf, atd. Velmi vhodné je využití výrazů, které doprovázejí každodenní činnost dítěte – papá, hop nebo bác. Slova opakujeme pomocí hry, dítě si je tak mnohem lépe zapamatovává.

V této době jsou již položeny základy mateřského jazyka, ale také základy melodie, mimiky gestikulace a používání hlasu.

Z dětského **monologu** se postupně stává **dialog**. Volíme pro dítě snadno srozumitelné věty a jednoduchá slova, aby mělo možnost je dobře opakovat. Dítě má v tomto věku silný **napodobovací reflex** a toto je pro něj velmi důležité. Je ale třeba dbát na zásadu, že dítě do ničeho nenutíme a neurychlujeme tak rozvoj řeči nepřiměřeným způsobem. Musíme být trpěliví, a pokud dítě řekne slovo nesprávně, my jej zopakujeme správně a můžeme si s ním zahrát třeba na ozvěnu.

V období mezi **2. až 3. rokem** se řeč dále rozvíjí. Dítě se denně setkává s novými slovy, říkadly i písničkami. Právě zpívání je jednou z důležitých metod, která podporuje rovnoměrný vývoj řeči a rozvíjí u dětí rytmus. Dítěti také pravidelně předčítáme, volíme dostatečně barevné obrázkové knihy, necháváme jej, aby ukazovalo obrázky a podněcujeme ho k vyprávění jednoduchého příběhu právě podle nich. Sestavujeme s dítětem různé skládky a pojmenováváme barvy. V tomto období je stále nejdůležitější naše trpělivost a další vývoj řeči je závislý na tom, zda se budeme dítěti věnovat nebo se omezíme pouze na povely, příkazy a zákazy.

Zvláštní význam pro tato období mají **pohádky**. Krátkou pohádku můžeme dítěti vyprávět už od **2 let**. Můžeme ji opakovat, protože opakování pohádek mají děti velmi rády. **Tříleté dítě** už může vnímat četbu pohádky před spaním jako určitý rituál, bez kterého těžko usíná. Pro četbu pak vybíráme krátké příběhy, které dočteme ještě před usnutím dítěte, aby vědělo, jak vše dopadlo. Delší pohádky můžeme vyprávět z paměti a tak je o něco málo zkrátit.

3.4 Řečový vývoj od 3 do 6 let

Ve 3 letech dítě dokáže mluvit stále souvisleji, snaží se vyprávět, hovoří o různých událostech i o tom, co dělají ostatní a rádo experimentuje s novými slovy. Významnou složkou řečového vývoje je v tomto období tzv. **egocentrická řeč**, kdy si dítě mluví samo pro sebe. Tato řeč je spojena s myšlením, dítě si tak vlastně nahlas přemýšlí. Slovní zásoba se nadále rozšiřuje a obsahuje až 1000 slov. V tomto věku by mělo být již zřetelné, jestli vývoj řeči u dítěte zdárně postupuje a zda optimálně narůstá slovní zásoba.

Období otázek začíná obvykle kolem 3. – 4. roku, kdy jsou komunikační dovednosti dítěte na celkem dobré úrovni. Toto období je především o velké trpělivosti rodičů i okolí dítěte. Dítě se vydrží ptát opakovaně a donekonečna na stále stejné věci a chce si tak úplně jednoduše popovídat. Toto období má pro dítě obrovský význam při rozšiřování slovní zásoby, osvojování si gramatické struktury jazyka a zejména pro sociální kontakt.

Ve 4. roce života se slovní zásoba dále zvětšuje a činí asi 1500 slov. Rádo zpívá, přednáší, kreslí a rytmizuje. Je schopné vytvářet i složitější souvětí, zpravidla dokáže říci celé své jméno a mívá dobrou mechanickou paměť. Umí také vyjádřit své názory, pocity a sdělit je druhému. Dítě uplatňuje komunikaci jak v rodině, tak i v mateřské škole. Po 4. roce se ustaluje výslovnost většiny hlásek.

Kolem **5. roku** se dětská řeč stále zdokonaluje jak obsahově, tak i po stránce výslovnosti. Slovní zásoba obsahuje až 2000 slov. Dítě vypráví podle obrázků známý příběh, dokáže vymyslet jednoduché hádanky a je schopné zapamatovat si krátký vzkaz.

V 6 letech se slovní zásoba dítěte skládá z 3500 až 4000 slov. Rádo poslouchá předčítané i smyšlené příběhy, zná některé slangové výrazy a občas se u něj mohou objevit i vulgarismy. Řeč by měla být již dostatečně vyzrálá, dítě by mělo mluvit souvisle, mluvnicky správně a správně také vyslovovat. V tomto období je také schopné učit se dalšímu jazyku.

V závěru této kapitoly můžeme tedy říci, že základní jazyková schémata, slovní zásoba, přesná artikulace i schopnost dítěte pohotově a bez zábran komunikovat s ostatními – to vše má základy právě v předškolním věku, což hezkým způsobem vyjadřuje J. Brierley (2000, s. 32) „*co je dobře a správně založeno v malých dětech, také v nich pravděpodobně zůstane.*“

3.4.1 Možnosti stimulace řeči v tomto období

Po **3. roce** vývoj řeči stále pokračuje. Využíváme her na rozvoj obratnosti mluvidel, vylepšujeme koordinaci pohybů jazyka a zpřesňujeme spíše provedení nežli rychlost. Vhodnou činností je předčítání, procvičování říkadel i dětských básní. V přírodě s dítětem hovoříme o všem, co vidíme a věci kolem nás pojmenováváme. Dítě podporujeme v hraní námětových her a podněcujeme ho, aby hovořilo o svých pocitech, zážitcích a nebálo se je sdělit.

Mezi **3. a 4. rokem** nastává nám velmi známé **období otázek**. Je způsobeno dětskou touhou po poznávání a má na svědomí kladení nekonečného množství otázek typu: Co je to?, A proč? My, dospělí, bychom měli vydržet dítěti odpovídat, i když nás z toho už často brní hlava. Pokud totiž dítě u nás nenajde dlouhodobě odezvu a odpovědi na své otázky, může ztratit zájem o to ptát se a navazovat tak důležitý kontakt s druhými lidmi. Vyjadřování dítěte pak může být chudší a touha po poznávání se postupně začne vytrácet. Nadměrná zvědavost dítěte v tomto období je zcela na místě a my bychom za ní měli být naopak rádi. Pokud se dítě neptá, je třeba začít pátrat po příčinách jeho nezájmu o mluvní kontakt.

4 leté dítě již poslouchá i dlouhé příběhy a některé si dokáže oblíbit tak, že je chce poslouchat stále dokola a pokud se stane, že pohádku či vyprávění zkrátíme nebo změníme, dítě začne protestovat a důrazně nás opravuje. Dokonce je schopné naučit se poměrně dlouhé úseky z paměti. Můžeme jej stimulovat k tomu, aby hádalo, jak může příběh pokračovat nebo aby část příběhu samo převyprávělo. Dítěti můžeme předkládat také různé dětské encyklopedie i obrázkové slovníky. U dítěte se tak začíná rozvíjet aktivní slovní zásoba a zdokonaluje se obratné vyjadřování. Pokud by tomu tak nebylo, slova by mohla zůstávat v paměti pouze jako pasivní zásoba. Takto se z pasivní zásoby automaticky přesunují do zásoby aktivní. Podporujeme také zájem o výtvarný projev dítěte. Pokud dítě po 4. roce nevyslovuje větší množství hlásek, je dobré podstoupit s dítětem logopedické vyšetření a poradit se s odborníkem. Nesprávná výslovnost hlásek **L, R a Ř** ale bývá v tomto věku běžná.

Velký pozor bychom si měli dávat na nadávky a neslušná slova, protože tyto výrazy děti velmi lákají a dítě si je poměrně snadno upevňuje.

V **5 letech** už můžeme s dítětem řadit obrázky i děj podle chronologické posloupnosti a podněcovat tím dítě k souvislému vyjadřování. Hrajeme s ním různé

jazykové hříčky, rytmické a dramatické hry, využíváme improvizace. Společně s dítětem výtvarně ztvárňujeme zážitky a vyprávíme si o nich. Pokud ještě není s řečí dítěte něco v pořádku, po 5. roce je rozhodně třeba zahájit **logopedickou nápravu** s odborníkem.

V **5 – 6 letech** už pro dítě volíme různé situační hry, kdy dítě pomocí řeči hledá různá řešení, určujeme počet slabik ve slovech, vymýšlíme slova na konkrétní hlásku a dáváme si navzájem hádanky. Stále oblíbené jsou u dětí pohádky i dětské encyklopedie a my se snažíme, aby jich dítě mělo dostatek. Velmi vhodné je spolu s dítětem vytvářet např. vlastní knihu, kdy zaznamenáme vyprávění dítěte a dítě necháme vytvořit k příběhu vlastní obrázky. S dětmi hodně zpíváme, posloucháme hudbu a navštěvujeme divadelní představení i koncerty.

Základní vyjadřovací návyky se v tomto období nadále upevňují a schopnost dítěte samostatně se vyjadřovat je přímo úměrná tomu, jak se mu dospělí doposud věnovali. Mezi předškolními dětmi jsou v této oblasti obrovské rozdíly. I když jsou základy řeči v **posledním předškolním roce** již položeny, řeč se i přesto nadále vyvíjí. Pokud jsme ale zameškali některé podstatné věci, budeme je jen těžko dohánět, protože vše ve vývoji dítěte má svůj optimální čas. Jakmile dítě ještě nevyslovuje všechny hlásky správně, je třeba, aby se mu dostalo systematické logopedické péče, kdy by rodiče měli dodržovat doporučení odborníka, sami se zapojit, spolupracovat a aktivně se podílet na nápravě. S dítětem je třeba pak cvičit několikrát denně, ale po kratší dobu, nejvýše několik minut, a to formou různých her, které se snažíme obměňovat, zpestřovat a střídat je. Dítě se během hry nesmí cítit unavené, jinak ztrácí zájem. Rodiče musí počítat s tím, že logopedická péče je většinou dlouhodobou záležitostí, ale že pro jejich dítě je nejlepší, pokud do školy vstupuje se zcela správnou výslovností všech hlásek.

Mezi **6. až 7. rokem základní rozvoj řeči končí**. Její funkce, která se do této doby snadno ovlivnila, se nyní upevňuje a stabilizuje.

3.4.2 Některé zásady a praktické činnosti pro správný rozvoj řeči u předškolního dítěte

Důležité zásady: (Kutálková, 2002, s.193, 194; Dolejší, 2004, s.20)

- Čím je dítě mladší, tím jednodušší hry volíme.

- Hry dítěti pouze nabízíme, ale nikdy mu je nenutíme.
- Pokud dítě ztratí zájem, může být unavené nebo je pro něj činnost těžká.
- Náročnost zvyšujeme po malých krocích.
- Pokud dítě úkolu nerozumí, je to naše chyba. Vysvětlíme proto dítěti trpělivě celý postup znovu od začátku.
- Nedopustíme, aby se ze zábavného hraní stal nepříjemný nácvik.
- Nikdy na dítě nešláme, nekomolíme slova a dbáme na to, abychom na dítě mluvili srozumitelně, správně vyslovovali, výrazně artikulovali a pokud možno se vyjadřovali spisovně.
- Velmi důležitá je vhodná motivace.
- V žádném případě nesmíme dítěti dát najevo jeho chyby, netaktně ho opravovat. Důležitá je naše vlídnost a laskavost, jen tak nám dítě bude důvěřovat.
- Minimalizujeme počet nesprávných pokusů dítěte a nedopustíme tak, aby se automatizoval nesprávný postup.
- Když si s dítětem hrajeme, snažíme se, aby naše hra či povídání nebyly zbytečně rušeny okolními zvuky.
- Na hry a povídání si s dítětem si vyhradíme pravidelné chvíle, ze kterých se může stát i rituál.
- Pokud si sami s něčím nevíme rady, vyhledáme raději odbornou pomoc.

Praktické činnosti pro správný rozvoj řeči u předškolního dítěte

Věk 3 až 4 roky

U takto malého dítěte se snažíme o celkový **rozvoj vnímání** zrakového, sluchového a poskytujeme dítěti dostatek podnětů. Velmi vhodné jsou psychomotorické hry. Dbáme na rozvoj **hrubé i jemné motoriky** tím, že umožňujeme dítěti dostatek pohybu, zvyšujeme jeho tělesnou obratnost, podporujeme jej v manipulaci s předměty, ve výtvarných činnostech, v samostatné sebeobsluze a hravou formou provádíme gymnastiku mluvidel (viz. cvičení obratnosti mluvidel). Pro malé dítě je velmi důležitá **názornost**. Je nezbytně nutné, aby pojmenované věci také vidělo, slyšelo, mohlo si je ohmatat, cítilo je, apod. Snažíme se **vytvářet situace podněcující dítě k mluvení**, často si povídáme o tom, co dělalo, vidělo i zažilo. Další důležitou metodou je **opakování**.

Dítě se nedokáže vyjádřit hned tak, jak by chtělo, potřebuje k tomu víc času a my mu pomáháme tím, že zopakujeme to, čemu už porozumělo, tím ho dále motivujeme a dáme mu čas k dalšímu vyjádření. Snažíme se vše **pojmenovávat**, co děláme, cítíme i co si myslíme a vše se snažíme slovně vyjádřit. Využíváme **metody korekční zpětné vazby** a opakujeme to, co dítě právě řeklo, ale správným způsobem a zbytečně jej nenapomínáme. Další vhodnou metodou je **metoda rozšířené imitace** neboli **imitace s expanzí**, kdy zopakujeme to, co dítě řeklo, ale ještě to o něco obohatíme. **Metoda alternativních otázek** zase dítě podněcuje nejen ke slovnímu vyjadřování, ale i k přemýšlení formou volby, např. Je to pes nebo kočka? Poslední důležitou metodou je **metoda doplňování vět a příběhů**. Zde hravou formou motivujeme dítě k tomu, aby dokončilo námi začatou větu nebo doplnilo část příběhu, který dobře zná.

Věk 4 až 5 let

- Hry se slovy zaměřené na chápání a tvoření nadřazených a podřazených pojmů (hračky, zvířata, ovoce, zelenina, dopravní prostředky, oblečení,...)
- Hry se slovy zaměřené na tvoření protikladů (malý x velký, větší x menší)
- Hry zaměřené na tvoření zdvojnásobení (dům – domek – domeček; strom – stromek – stromeček)
- Hry se slovy zaměřené na stupňování přídavných jmen (malý – menší – nejmenší)
- Pojmenování charakteristické barvy (louka je zelená, citron je....dítě doplní)
- Povídání o tom, k čemu nám slouží běžné předměty, které nás obklopují
- Poznávání a pojmenování vlastností předmětů
- Povídání o zvířatech (jejich charakteristické znaky, kde žijí, jejich mláďata)
- Povídání si o tom, co děláme v jednotlivých částech dne (ráno, poledne, večer,...)
- Prohlížení knih, čtení pohádek a příběhů
- Vyprávění podle obrázků
- Reprodukce básní, písní, rozpočítadel
- Procvičování motoriky mluvidel

Věk 5 až 6 let

- Hry se slovy na chápání a tvoření již obtížnějších **antonym** (řekni opak: světlo – tma, široký – úzký, zavřít – otevřít, dopředu – dozadu, dovnitř – ven), **synonym** (řekni to jinak: krásný – pěkný, hezký, nádherný,...), **homonym** (řekni, co všechno může znamenat slovo: zub, list, koruna, oko,...)
- Co k sobě patří (hrnec – poklička, tužka dítě doplní)
- Pojmenování charakteristické vlastnosti (jaká je jehla?)
- Vysvětlování významu slova (co je míč, hřeben, nůž,...)
- Vybíráme slova, která nepatří do skupiny (pes, žirafa, slepice, kámen)
- Hledáme přirovnání (vysoký jako..., mokrá jako...)
- Vysvětlujeme si význam přirovnání (lež jako věž, má oči jako pomněnka)
- Hledáme na obrázku, co je nesprávné nebo je to nesmysl
- Řešíme různé navozené situace (co by se stalo, kdyby..., co bys dělal, kdyby...)
- Pojmenováváme názvy různých pracovních profesí
- Říkáme si názvy jednotlivých ročních období, co se děje v přírodě
- Řadíme obrázky podle dějové posloupnosti a o ději hovoříme
- Hádáme podle popisu předměty, zvířata a hádáme klasické hádanky
- Předčítáme si a přečtené si vyprávíme
- Tvoříme věty z předem daných slov (pták – strom – hnízdo)
- Doplnujeme nedokončené věty a domýšlíme nedokončený děj
- Doplnujeme slova do příběhu s obrázky (malované čtení)

K tomu, aby dítě bylo schopné zřetelně mluvit je zcela nezbytná také dobrá **obratnost mluvidel**. S dítětem můžeme provádět hravou formou různá cvičení ke zlepšení jemné motoriky mluvidel i správných artikulačních pohybů. Příklady motivace: „žvýkáme žvýkačku“ – rozpohybování čelisti, „voláme kočičku“ – špulení rtů – či,či,či, apod. (viz. příloha č. I)

3.5 Kniha jako prostředek rozvíjení řeči

Ve vývoji dítěte předškolního věku sehrává literatura velmi významnou roli. Už malé dítě se při svém setkání s hezkou knihou nejspíše zastaví, upoutají ho její barevné desky a láká jej podívat se také, co je uvnitř... Právě tady je to nejvhodnější období k tomu, abychom u dítěte kladný vztah ke knihám podporovali a rozvíjeli. Kniha by měla mít vedle dítěte své místo a měla by se stát jeho každodenní společnicí. Těmi, kdo mohou příznivým směrem ovlivnit vztah dítěte ke knize, jsou pak dospělí lidé, kteří by při tom měli být v roli prostředníka a partnera.

Kniha funguje u dítěte útlého věku podobně jako jedna z jeho hraček a určitý vztah k jejímu obsahu si dítě vytváří až s postupem času. Úloha dospělého přitom není jen v tom, aby dítě pochopilo její obsah, ale ve chvílích, kdy dospělý společně s dítětem tráví nad knihou čas, vytváří se mezi oběma obrovské emocionální a mravní hodnoty. Společné chvíle strávené u knihy sehrávají zásadní roli ve schopnosti dítěte přijímat lásku druhých, ale také ji druhým dávat, vytvářejí se také pozitivní mezilidské vztahy. Nejde tedy jen o to, aby se dítě naučilo zacházet s knihou šetrně, umělo obracet listy, prohlíželo si ilustrace nebo se orientovalo v jejím obsahu. Dítě v tomto věku ještě není čtenářem v pravém slova smyslu – čtenému textu teprve naslouchá, prohlíží si ilustrace, ukazuje, pojmenovává a hovoří o tom, co vidí. Tento rozvoj vztahu dítěte ke knize vede k dalšímu a do budoucna trvalejšímu zájmu o ně. Právě knihy mají největší zásluhu na tom, že pozitivně ovlivňují rozvoj dětské řeči a myšlení.

Je předpoklad, že ten, kdo se naučil mít rád knihu v dětském věku, tak i když bude v dnešní době čerpat informace spíše z internetu nežli ve studovně, ke knize se opět rád vrátí a s chutí si ji přečte.

Hlasité čtení má pro dítě obrovský význam a to jak pro jeho emocionální vývoj, tak i pro formování návyku číst si v dospělosti. Odborníci se shodují, že pravidelné a hlasité předčítání učí dítě mateřskému jazyku a myšlení, rozvíjí jeho paměť a obrazotvornost, umožňuje mu získávat vědomosti, určité vzorce morálního chování a posiluje jeho sebevědomí. Předčítání někým blízkým, koho má dítě rádo, se pro něho může stát mnohem přitažlivější nežli např. televizní či počítačová obrazovka. To je také ta správná cesta, jak dát dítěti pocítit jeho důležitost, projevit mu svou lásku, nenásilným způsobem rozvíjet jeho jazykové dovednosti i vědomosti, vytvořit u něj

vlastní návyk a potřebu s chutí si číst i ve své dospělosti. Zkrátka – předčítání dítěti by mělo být pravidelné a zcela samozřejmé.

Umíme ale vůbec, my dospělí, svým dětem předčítat? Děti mají velmi rády, když ten, kdo jim předčítá, zároveň příběh jakoby i hraje. Je důležité měnit tón hlasu, používat grimasy, tišit i zesilovat intenzitu hlasu. Necháme dítě vžít se do příběhu a dopřejeme mu, aby s napětím očekávalo, co bude následovat, jak bude vše pokračovat a nakonec se dočkalo očekávaného rozuzlení.

Pokud se během čtení objeví slovo nebo spojení, které se nám zdá pro dítě příliš složité, neobávejme se ho nahradit jiným, pro dítě bližším výrazem. Nebojme se uplatnit svoji kreativitu, jistě tím svému dítěti neublízíme.

Výborným obohacením je také četba s aktivní spoluúčastí dítěte, kdy je dítě podněcováno k tvořivosti, fantazii a samostatnému vyjadřování. Můžeme společně neukončené příběhy dovypřávit, vymýšlet jiný konec, nový název nebo hledat podobnost s jinou pohádkou.

Děti velmi rády poslouchají své oblíbené pohádky či příběhy stále dokola a vůbec jim nevadí, že ten samý děj předčítáme opakovaně. Ony samy jej znají nazpaměť, a přesto jim přináší jeho opakování radost a uspokojení...

Poměrně těžkým úkolem je vybrat pro dítě tu správnou knihu. Dítě v předškolním věku potřebuje příběh, s jehož hrdinou se může ztotožnit. Měl by mít také jasný začátek i konec. Později můžeme zvolit i příběh či knihu, které čteme na pokračování. Celkový děj by měl mít ale určité vyústění a dělit se na jednotlivé kapitoly. Velmi důležité pro doplnění jsou vhodné ilustrace, které by měly být vkusné, nápadité a daný příběh vhodně doprovázet.

Pokud dítěti předčítáme před večerním usnutím, volíme příběhy či pohádky s dobrým koncem, tak, aby dítě mohlo usínat v klidu a harmonii. Vhodné jsou spíše kratší příběhy nebo kapitolky, které nemusíme nechávat rozečtené do druhého dne.

Závěrečnou část své teoretické práce bych ráda zakončila krásnou myšlenkou Zdeňky Heluse: „*naše společné večery jsou chvíle před usnutím dítěte, k jejichž pohodě všichni společně přispíváme a z jejichž pohody všichni čerpáme. Tvoří korunu stromu, jehož kmenem je spolehlivé, bohatě prožívané rodinné společenství odrážející dobu kolem nás. Napomáhají k tomu, že dítě klidně usíná, dobře spí a rádo započne příští*

den, poněvadž je vyrovnané ve svém vztahu k lidem, k událostem i k sobě samotnému“.
(1984, s. 163)

4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

4.1 Cíl a předpoklady výzkumné práce

Cílem praktické části mé práce bylo zjistit, zda rodiče svému dítěti předčítají. Ve své praxi se běžně setkávám s dětmi, které říkají, že jim doma nikdo pohádky nečte. Jak se k tomu tedy staví sami rodiče? Vedou děti k pozitivnímu vztahu ke knihám, předčítají dítěti každý den nebo alespoň občas a vedou tak své dítě pozvolna přirozenou cestou ke správnému rozvoji řeči? Zajímalo mne také, zda předčítání knih dítěti předškolního věku v rodině má pozitivní vliv na úroveň jejich mluvního projevu.

Na základě zvoleného tématu výzkumu jsem si stanovila tyto čtyři následující předpoklady:

H 1 Dnes rodiče nepřikládají knihám pro děti příliš velkou důležitost.

H 2 V dnešní době dítě volí spíše jinou aktivitu, než je kniha.

H 3 Nejčastěji dítěti předčítá maminka.

H 4 Předčítání dětem v rodině má pozitivní vliv na kvalitu řečového projevu dětí.

4.2 Použité metody výzkumu

Při vlastním výzkumném šetření jsem použila následujících metod:

- Přímé krátkodobé pozorování (uskutečnilo se během každodenního pobytu dětí ve třídě MŠ a využila jsem jej pro diagnostikování úrovně řečového vývoje u tří až čtyřletých dětí).
- Dotazník (určený pro odpovědi rodičů dětí)
- Rozhovor (individuálně s každým dítětem dotazovaného rodiče), doplňující rozhovor s rodiči
- Diagnostika řečového projevu dětí podle jazykových rovin

Získané výsledky jsem posléze analyzovala a vyhodnotila.

4.3 Místo a prostředí výzkumného šetření

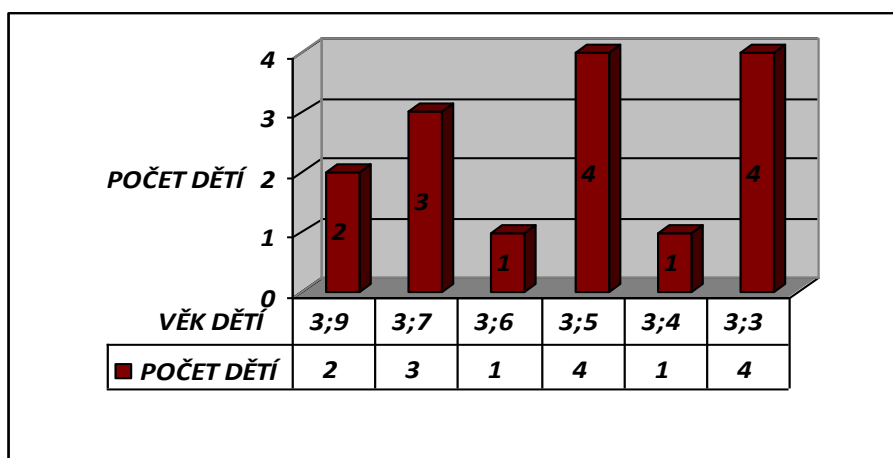
Výzkumné šetření proběhlo v MŠ v Prachaticích, Krumlovská 223. Škola je dvoupodlažní budova umístěna v okrajové části našeho města. V MŠ jsou 4 třídy, ve kterých jsou děti rozděleny podle věku. V této MŠ pracuji jako učitelka a v letošním školním roce 2010/2011 mám na starost třídu nejmladších dětí. Ve třídě je zapsáno celkem 28 dětí a v době výzkumného šetření (únor 2011) byly ve věku od 2;6 do 3;11 roku.

4.4 Výzkumný vzorek

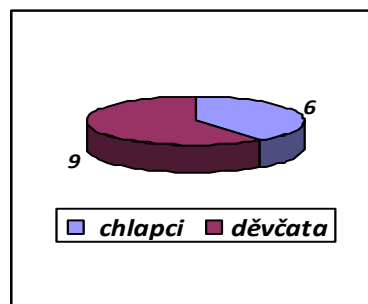
Tento vzorek sestával celkem z 15 dětí a jejich rodičů ze třídy, kde působím. Věk u zkoumaného vzorku dětí činil v době výzkumu 3;9 až 3;3 roku.

Všech 15 dětí pochází z úplných rodin, pouze v jedné rodině jsou rodiče nesezdáni. O žádném dítěti z dané skupiny nelze říci, že žije v nepodnětném rodinném prostředí, rodiny jsou po této stránce poměrně vyvážené. Všechny rodiny bydlí v Prachaticích, věk rodičů je přibližně od 27 do 41 roků, počet dětí v rodině je od 1 do 3 dětí. Pokud jde o vzdělání rodičů, ve 2 rodinách je VŠ + SŠ, ve 4 rodinách je středoškolské, v 5 rodinách je SŠ + UO a v ostatních rodinách jsou rodiče vyučení.

VĚK	3;9	3;7	3;6	3;5	3;4	3;3
POČET DĚTÍ	2	3	1	4	1	4

POHLAVÍ	POČET DĚTÍ
chlapci	6
děvčata	9

4.5 Vlastní výzkumné šetření

Samotné výzkumné šetření bylo prováděno ve zmíněné třídě MŠ během měsíce února 2011. Pomocí dotazníku (příloha č. II) bylo osloveno celkem 15 respondentů – rodičů dětí. Otázky byly kombinovány v uzavřené a otevřené formě, dále obsahovaly také škálové položky, kdy respondent vybíral z nabídky možností, popřípadě volil jinou možnost. Rodiče dětí projevíli při vyplnění velkou vstřícnost a zpět se mi vrátilo všech 15 dotazníků, což je 100% návratnost.

Dotazy směřovaly mimo jiné ke zjištění skutečnosti o společně stráveném času rodiče s dítětem, jaké aktivity dává jejich dítě přednost, zda se u něho projevuje zájem o knihy, má či nemá dětskou knihovničku nebo zda rodiče svému dítěti z knih předčítají a také jak často.

Dále jsem s každým dítětem těchto rodičů provedla individuální rozhovor, během kterého děti odpovídaly na cca 17 otázek, které byly zaměřené na stejnou problematiku jako dotazníky (příloha č. III).

Pomocí dotazníků a rozhovorů jsem chtěla zjistit, jak velkou důležitost dnes rodiče přikládají knihám pro děti, jak často si samo dítě volí při výběru aktivity právě knihu, kdo nejčastěji dítěti doma předčítá a zda se tak vůbec děje (**předpoklad č. 1, 2, 3**).

Pro objasnění **předpokladu č. 4** jsem ještě ke zmíněným metodám dotazníku a rozhovoru využila metody zjevného přímého pozorování totožné skupiny dětí, se kterou jsem vedla individuální rozhovory. Samotné pozorování jsem prováděla během každodenního pobytu dětí ve třídě, a to nejčastěji během volných činností dětí, kdy se děti projevovaly co nejvíce spontánně a co nejvíce přirozenějším způsobem, tj. vzájemnou komunikací mezi sebou ve dvojici, ve skupině, apod. Zjištěné skutečnosti jsem si

postupně zaznamenávala u každého dítěte do přehledné tabulky, která se členila na čtyři jazykové roviny (příloha č. IV).

4.6 Výsledky výzkumného šetření

4.6.1 H1 Dnes rodiče nepřikládají knihám pro děti příliš velkou důležitost.

Ke zjištění tohoto předpokladu se vztahovaly jak otázky z dotazníku pro rodiče, tak i otázky z rozhovoru s dětmi.

a) Vyhodnocení dotazníku

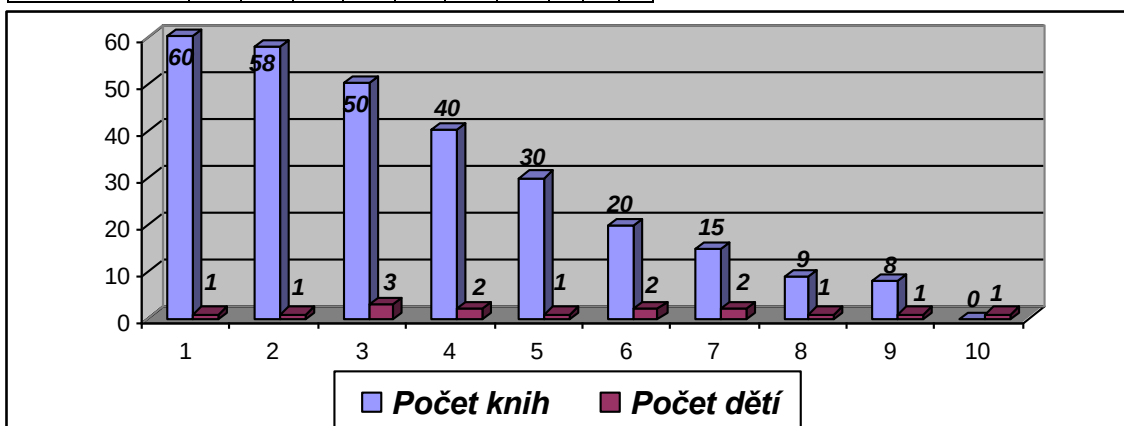
- *Má vaše dítě doma dětskou knihovničku? Pokud ano, kolik má asi knih?*

Ve 14 případech dotazovaní rodiče uvedli, že jejich dítě má doma dětskou knihovničku, pouze jedno dítě ji nemá. Počet knih v ní je různý, a to od 8 do 60 titulů.

MOŽNOSTI	POČET DĚTÍ
Vlastní dětskou knihovnu	14
Nevlastní dětskou knihovnu	1

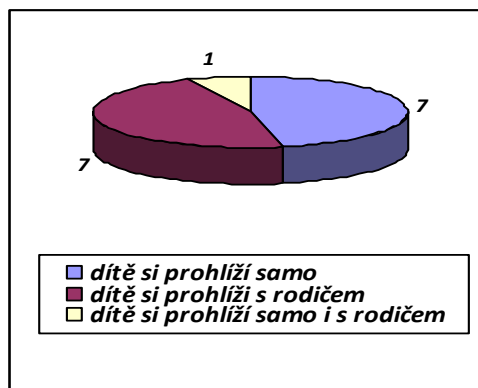
POČET KNIH	60	58	50	40	30	20	15	9	8	0
POČET DĚTÍ	1	1	3	2	1	2	2	1	1	1

- ***Prohlíží si dítě knihy samo nebo vyžaduje přítomnost druhého?***

Polovina rodičů uvádí, že jejich dítě si prohlíží knihy samo a polovina dětí si prohlíží s jedním z rodičů. Jedno dítě si prohlíží knihy jak samo, tak i s rodičem.

MOŽNOSTI	POČET DĚTÍ
dítě si prohlíží samo	7
dítě si prohlíží s rodičem	7
dítě si prohlíží samo i s rodičem	1

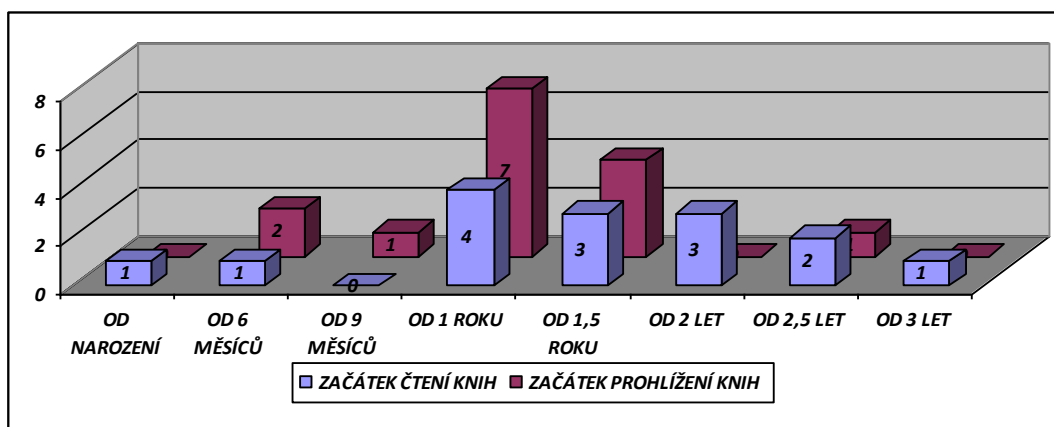

- ***V kolika letech jste začali dítěti číst, prohlížet si knihy?***

Rodiče uvádějí počátek čtení svému dítěti v časovém úseku od jeho narození až do 3 let s tím, že nejčastěji je uváděno období od 1 roku dítěte.

Prohlížet knihy si s dítětem začali v období od jeho 6 měsíců do období 2,5 let věku. Nejvíce rodičů uvádí období od 1 roku stejně, jako je tomu u počátku čtení.

	OD NAROZENÍ	OD 6 MĚSÍCŮ	OD 9 MĚSÍCŮ	OD 1 ROKU	OD 1,5 ROKU	OD 2 LET	OD 2,5 LET	OD 3 LET
ZAČÁTEK ČTENÍ KNIH	1	1	/	4	3	3	2	1
ZAČÁTEK PROHLÍŽENÍ KNIH	/	2	1	7	4	/	1	/

- ***Předčítáte pravidelně svému dítěti pohádky nebo dětské příběhy?***

Většina rodičů uvádí, že svému dítěti předčítá pravidelně. Pouze u třech dětí tomu tak není.

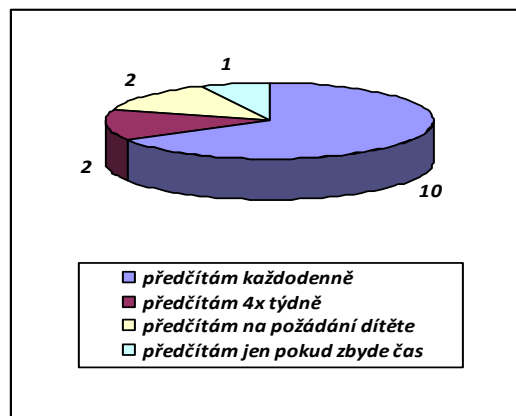
MOŽNOSTI	POČET DĚTÍ
pravidelné předčítání	12
nepravidelné předčítání	3

- ***Pokud dítěti předčítáte, jak často?***

Každý den předčítá svému dítěti většina rodičů. Dva z rodičů předčítají dítěti přibližně 4x týdně, další dva rodiče čtou pouze v případě, že je o to dítě požádá a jeden z rodičů čte jen, když mu zbývá čas.

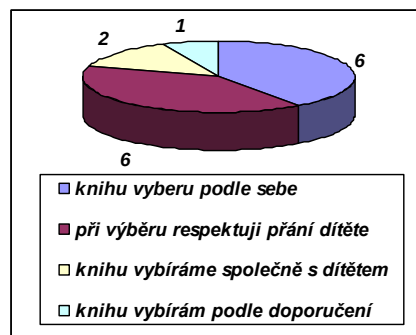
MOŽNOSTI	POČET DĚTÍ
předčítám každodenně	10
předčítám 4x týdně	2
předčítám na požádání dítěte	2
předčítám jen pokud zbyde čas	1

- **Podle jakého hlediska vybíráte pro své dítě knihu?**

Většina rodičů vybírá takovou knihu, která se líbí jim osobně, nebo respektují přání dítěte. Dva rodiče vybírají knihu společně s dítětem a jeden rodič uvádí, že knihu vybírá podle doporučení druhých.

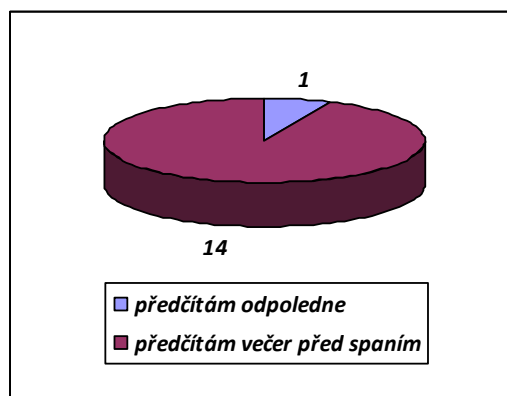
MOŽNOSTI	POČET DĚTÍ
knihu vyberu podle sebe	6
při výběru respektuji přání dítěte	6
knihu vybíráme společně s dítětem	2
knihu vybírám podle doporučení druhých	1

- **V jakém čase dítěti nejčastěji předčítáte?**

Pouze jeden rodič uvádí, že dítěti předčítá v odpoledním čase, ostatní rodiče předčítají dítěti nejčastěji večer před spaním.

MOŽNOSTI	POČET DĚTÍ
předčítám odpoledne	1
předčítám večer před spaním	14

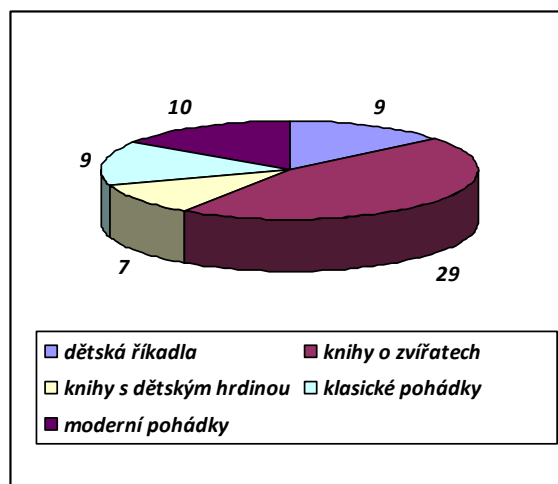
- **Čtete svému dítěti nějakou knihu v současné době?**

Všichni rodiče bez rozdílu uvádějí, že v současné době čtou svému dítěti nějakou knihu. Jeden z rodičů dokonce uvádí, že má rozečteny knihy dvě a z každé předčítá jednu pohádku. Rodiče uvádějí např. tyto tituly: *Velká kniha pohádek před spaním*, *To nejlepší z večerníčků*, *Martínkova čítanka*, *Alenčina čítanka*, *Český špalíček pohádek*, *O dětech a zvířátkách* nebo *Zlatá kniha pohádek*. Žádný z titulů se neopakuje.

- *Vzpomínáte si i na další knihy, které jste dítěti zatím četli? Můžete uvést názvy některých z nich?*

Zde všichni rodiče uvádějí poměrně velké množství titulů (celkem 64), a to v rozmezí od 2 do 12 přečtených knih. Žánrově se objevují jak říkadla pro děti, klasické pohádky, moderní pohádky i příběhy s dětským hrdinou. Největší zastoupení mají knihy o zvířatech.

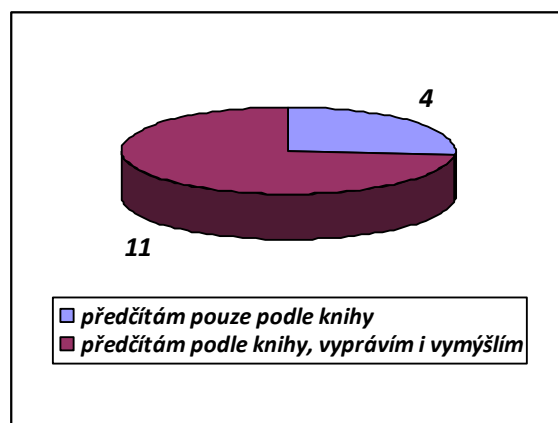
ŽÁNŘ	POČET TITULŮ
dětská říkadla	9
knihy o zvířatech	29
knihy s dětským hrdinou	7
klasické pohádky	9
moderní pohádky	10

- *Předčítáte pohádky a příběhy pouze podle knihy nebo je také vyprávíte či vymýšlíte?*

Většina rodičů zde uvádí, že nejenom předčítají podle knihy, ale také pohádky a příběhy dětem vyprávějí či si je vymýšlejí. Ve čtyřech případech rodiče předčítají pouze podle knihy.

MOŽNOSTI	POČET DĚTÍ
předčítám pouze podle knihy	4
předčítám podle knihy, vyprávím i vymýšlím	11

b) Vyhodnocení odpovědí dětí

Na dotaz, zda má dítě doma nějaké knihy pro děti, uvádějí všechny děti bez rozdílu, že ano. Pod vánočním stromčkem našlo knihu 8 dětí a 7 nikoli. Velmi mile mne překvapilo, že všech 15 dětí dovede zacházet s knihou a umí v ní otáčet listy. Celkem 9 dětí odpovědělo, že na knihách se jim nejvíce líbí obrázky, dalším 2 dětem se nejvíce líbí pohádky, 3 děti odpověděly „nevím“ a jedno dítě neodpovědělo vůbec. Všem 15 dotazovaným dětem se líbí, když jim někdo čte pohádky a stejný počet dětí také uvádí, že jim je čtou i doma. Nejčastěji je tomu podle dětí večer před spaním, v méně případech děti uváděly možnost, že jim rodiče čtou jindy. Zda si děti prohlíží obrázky v knihách s někým nebo raději samostatně, odpovědělo 5 dětí, že s maminkou nebo s tatínkem, 8 dětí odpovědělo, že si prohlíží nejraději samy a 2 děti si prohlíží samostatně i s rodiči. Mezi nejoblíbenější pohádky dětí se řadí tyto: *O krtečkovi*, *Honzíkova cesta*, *O perníkové chaloupce*, *O Červené Karkulce*, *O večerníčkovi*, *O koblížkovi*, *O zajíčkovi* nebo *O pejskovi*. Ve dvou případech děti odpověděly, že se jim líbí všechny pohádky, jedno dítě odpovědělo „nevím“ a jedno neodpovědělo vůbec. Na dotaz, zda ví, o čem jejich oblíbená pohádka je, neodpovědělo celkem 8 dětí, 5 z dětí naopak vědělo, o čem pohádka je a 2 děti toto věděly pouze zčásti. Samostatně vyprávět pohádku dokázaly zatím jen 2 z dětí, 3 děti vyprávěly podle pomocných otázek, 10 dětí vyprávět pohádku ještě nedokáže nebo ji vyprávět odmítá.

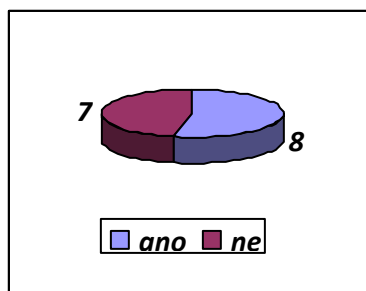
Dětem jsem kladla tyto otázky:

- *Máš doma nějaké knížky pro děti?*

Všechny děti odpověděly „ANO“.

- *Našel (a) jsi také nějakou knihu pod vánočním stromčkem?*

ODPOVĚĎ	POČET DĚTÍ
ano	8
ne	7

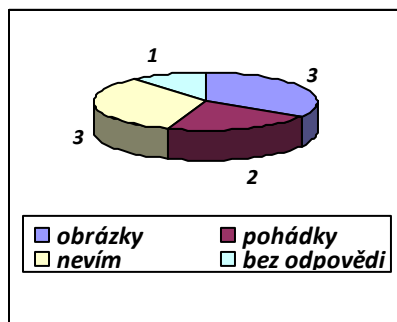

- *Víš, jak musíme s knihou zacházet? Ukážeš mi to?*

Všechny děti dokáží s knihou správně zacházet a umí v ní také otáčet listy.

- *Co se ti na knížkách nejvíce líbí?*

ODPOVĚDÍ	POČET DĚTÍ
obrázky	3
pohádky	2
nevím	3
bez odpovědi	1

- *Líbí se ti, když ti někdo čte pohádky?*

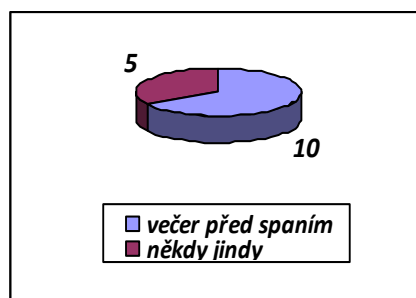
Všechny děti odpověděly „ANO“.

- *My si je v mateřské škole čteme každý den...čte ti je někdo také doma?*

Všechny děti odpověděly „ANO“.

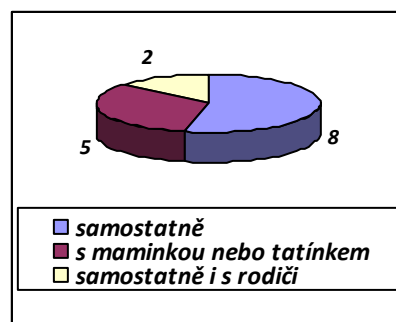
- *Kdy? Večer před spaním nebo někdy jindy?*

ODPOVĚĎ	POČET DĚTÍ
večer před spaním	10
někdy jindy	5

- *Prohlížíš si s někým doma také obrázky v knížkách nebo si je prohlížíš sám (a)?*

ODPOVĚĎ	POČET DĚTÍ
samostatně	8
s maminkou nebo tatínkem	5
samostatně i s rodiči	2

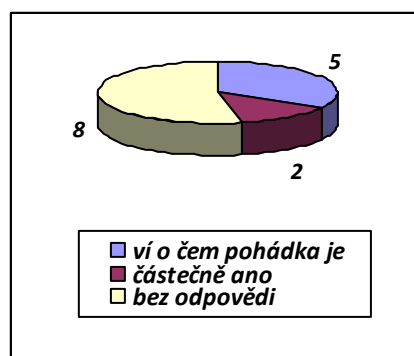
- *Která pohádka se ti líbí ze všech nejvíce?*

ODPOVĚĎ	POČET DĚTÍ
dítě uvedlo konkrétní název	11
všechny pohádky	2
nevím	1
bez odpovědi	1

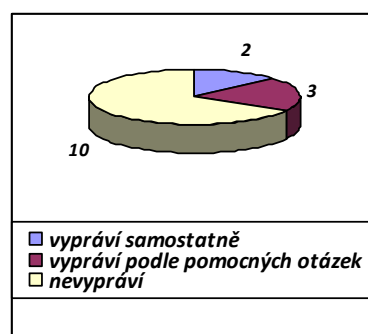
- *Víš o čem je?*

ODPOVĚĎ	POČET DĚTÍ
ví o čem pohádka je	5
částečně ano	2
bez odpovědi	8

- *Uměl (a) bys mi z ní kousek vyprávět?*

ODPOVĚĎ	POČET DĚTÍ
vypráví samostatně	2
vypráví podle pomocných otázek	3
nevypráví	10

V čem se rodiče se svými dětmi shodují?

- Rodiče uvádějí s výjimkou u jednoho dítěte, že všechny děti mají doma dětskou knihovničku. Děti se s nimi shodují a všechny odpověděly, že mají doma knihy pro děti.
- Všechny děti bez rozdílu uvádějí, že jim jsou doma čteny pohádky, a to shodně se svými rodiči.
- Nejčastěji čtou rodiče dětem večer před spaním, což potvrzuje většina z dotazovaných dětí, kromě čtyř, které uvádějí, že rodiče jim čtou večer i v jiné denní době.
- V samostatném prohlížení knih se shoduje celkem 8 dětí x 7 rodičům, v prohlížení s jedním z rodičů se shoduje celkem 5 dětí x 7 rodičům, v samostatném prohlížení i prohlížení s rodičem se shodují 2 děti x 1 z rodičů. Tyto výsledky jsou poměrně vyvážené.

V čem se rodiče se svými dětmi neshodují?

- Žádná zásadní neshoda v odpovědích rodičů a dětí se zde neobjevuje.

Vyhodnocení předpokladu H 1:

Dnes rodiče nepřikládají knihám pro děti příliš velkou důležitost.

Tento předpoklad nebyl potvrzen. Podle výsledků výzkumu potvrzují rodiče i děti, že mají doma dostatečné množství dětských knih. Kromě jednoho dítěte mají také svou dětskou knihovničku, což je velmi pozitivní zjištění. Děti společně se svými rodiči potvrzují, že je jim doma většinou pravidelně předčítáno, což je také velmi potěšující zjištění.

4.6.2 H 2 V dnešní době dítě volí spíše jinou aktivitu, než je kniha.

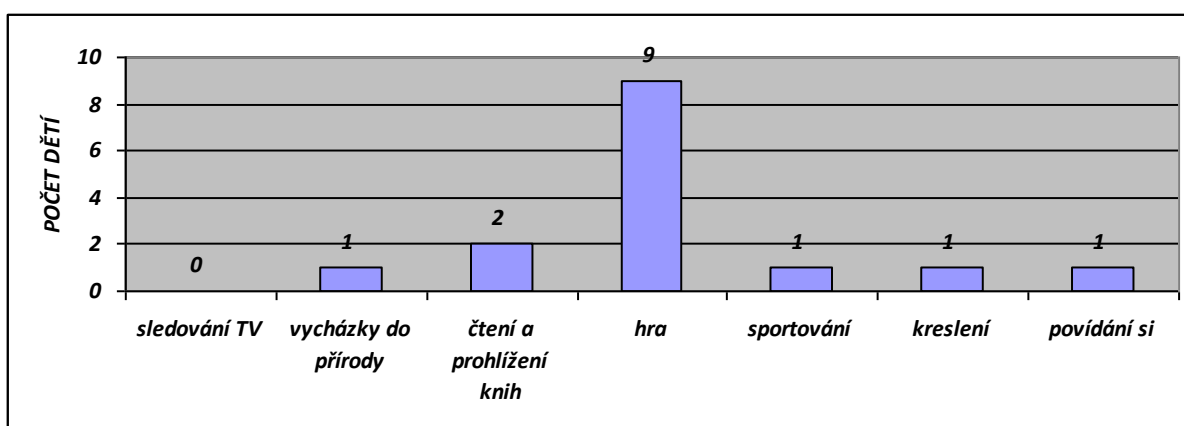
Ke zjištění tohoto předpokladu se vztahovaly jak otázky z dotazníku pro rodiče, tak i otázky z rozhovoru s dětmi.

a) Vyhodnocení dotazníku

- *Jaká činnost s dítětem převažuje ve vašem společně stráveném čase?*

Rodiče uvádějí jako převažující činnost hru, dále následuje prohlížení knih, vycházky do přírody a z jiných možností potom sportování, kreslení a povídání si. Možnost sledování televizního programu se neobjevuje.

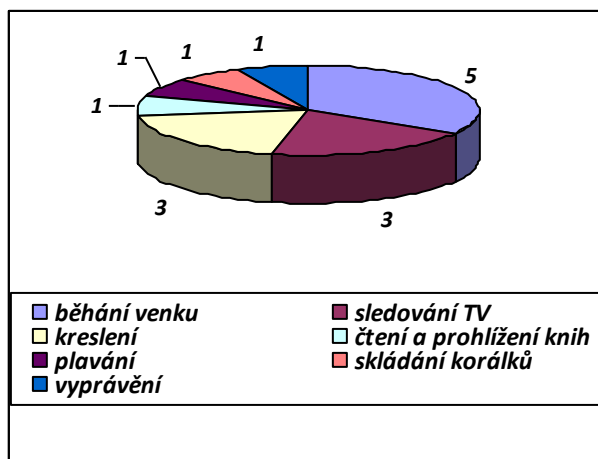
SPOLEČNÁ ČINNOST RODIČE S DÍTĚTEM	POČET DĚTÍ
sledování TV	0
vycházky do přírody	1
čtení a prohlížení knih	2
hra	9
sportování	1
kreslení	1
povídání si	1

- ***Jaké aktivitě dá vaše dítě přednost, pokud si může vybrat?***

V nejvíce případech dává dítě přednost běhání venku, dále se shodným počtem následuje kreslení a sledování televize. V jednom případě dává dítě přednost čtení a prohlížení knih, plavání, skládání korálků nebo vyprávění.

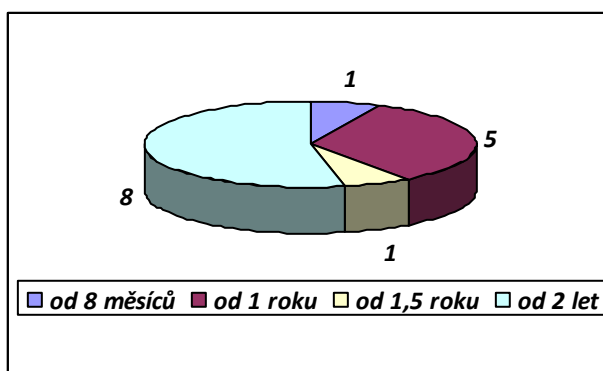
MOŽNOSTI	POČET DĚTÍ
běhání venku	5
sledování TV	3
kreslení	3
čtení a prohlížení knih	1
plavání	1
skládání korálků	1
vyprávění	1

- ***Má vaše dítě zájem o knihy? Pokud ano, od jakého věku?***

Zde všichni rodiče uvádějí, že jejich dítě má zájem o knihy. Počátek jejich zájmu uvádějí v časovém úseku od 8 měsíců do věku 2 let. Tato hranice 2 let se objevuje v nejvíce případech.

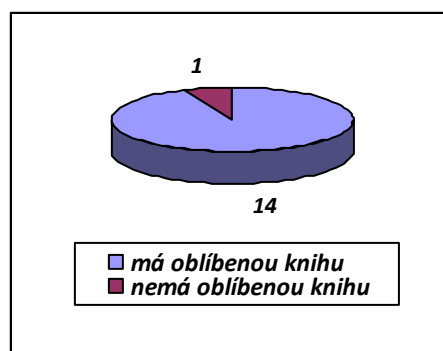
ZÁJEM O KNIHY	POČET DĚTÍ
od 8 měsíců	1
od 1 roku	5
od 1,5 roku	1
od 2 let	8

- ***Jakou knihu má vaše dítě nejoblíbenější? Uved'te, prosím, celý název knihy i autora.***

Celkem 14 rodičů uvádí název oblíbené knihy jejich dítěte, jeden z rodičů odpověděl, že jeho dítě zatím žádnou oblíbenou knihu nemá. Žánrově jsou knihy zastoupeny různě, žádný titul se neopakuje. Objevují se knihy od těchto autorů: *E. Petiška, J. Lada, K. J. Erben, B. Říha, H. Doskočilová, J. Kahoun*, apod.

MOŽNOSTI	POČET DĚTÍ
má oblíbenou knihu	14
nemá oblíbenou knihu	1

b) Vyhodnocení odpovědí dětí

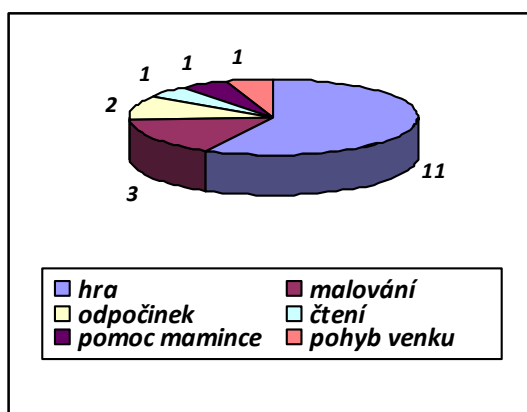
Odpovědi dětí na dotaz, čemu se věnují po příchodu z MŠ domů, se velmi různí. Nejčastěji se opakuje odpověď „hrají si“, a to stavím z kostek, skládám puzzle, s auty, s plyšáky. V dalších případech jsou zastoupeny odpovědi – kreslím si, čteme si, odpočívám, hrají si se sourozencem, chodím ven. Podobné je to u dotazu k činnosti o víkendu, když dítě v MŠ není. Zde se také nejvíce objevuje hra, chození na návštěvy, výlety, lyžování, modelování a jedno dítě uvádí sledování DVD. Na otázku, co dítě dělá ze všeho nejraději, děti odpovídaly: běhám venku, stavím si s kostkami, maluji, kreslím si, hrají si s panenkami a kočárkem, hrají si s auty a garáží, hrají si s kamarádem, se sourozencem, jedno z dětí pak odpovědělo, že nejraději uklízí hračky.

Dětem jsem kladla tyto otázky:

- *Co děláš, když přijdeš z MŠ domů?*

Děti uvádějí i více činností.

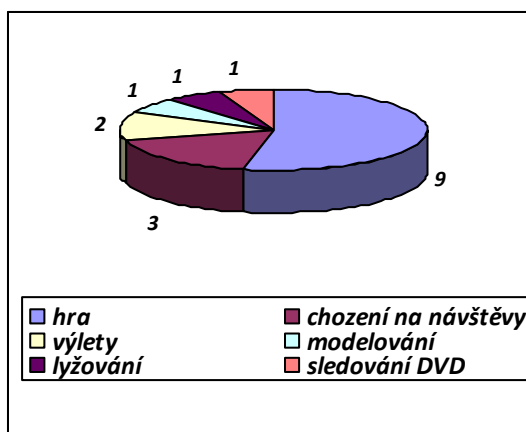
ČINNOST	hra	malování	odpočinek	čtení	pomoc mamince	pohyb venku
POČET DĚTÍ	11	3	2	1	1	1

- *Co děláš v sobotu a v neděli, když v mateřské škole nejsi?*

Děti uvádějí i více činností.

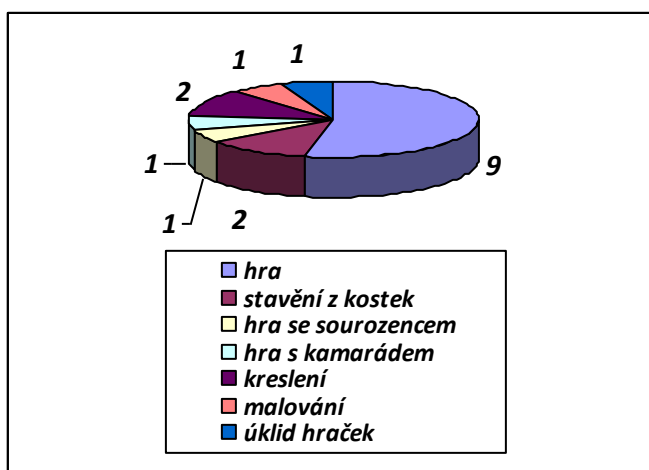
ČINNOST	hra	chození na návštěvy	výlety	modelování	lyžování	sledování DVD
POČET DĚTÍ	9	3	2	1	1	1

- **Co děláš ze všeho nejraději?**

Děti uvádějí i více činností.

ČINNOST	hra	stavění z kostek	hra se sourozencem	hra s kamarádem	kreslení	malování	úklid hraček
POČET DĚTÍ	9	2	1	1	2	1	1

- **Máš rád (a) knížky pro děti?**

Všechny děti odpověděly „ANO“.

V čem se rodiče se svými dětmi shodují?

- Rodiče se s dětmi jednoznačně shodují v tom, že převažující činností v jejich společně stráveném čase je hra. Zřídka se také objevuje čtení a prohlížení knih.
- Všechny děti bez rozdílu uvádějí, že mají rády dětské knihy a jejich rodiče toto plně potvrzují. Svědčí o tom i skutečnost, že kromě jednoho dítěte mají děti svoji oblíbenou knihu.

V čem se rodiče se svými dětmi neshodují?

- Pokud si dítě volí činnost podle svého výběru, převládá podle odpovědí dětí opět hra a rodiče nejčastěji uvádějí, že dítě dává přednost běhání venku. Jeden z rodičů uvádí, že jeho dítě dává přednost čtení a prohlížení knih, ale u dětí se výběr této aktivity neobjevuje vůbec.

Vyhodnocení předpokladu H 2 :

V dnešní době dítě volí spíše jinou aktivitu, než je kniha.

Tento předpoklad byl potvrzen. Podle výsledků výzkumu se rodiče i děti shodují, že si volí jinou aktivitu, než je kniha a touto aktivitou je zcela jednoznačně hra. Čtení a prohlížení knih se sice také objevuje, ale minimálně. Velmi pozitivní je pak zjištění, že všechny děti mají rády dětské knihy, což se v plné míře potvrzuje i ze strany jejich rodičů. Potvrzení hry jako hlavní činnosti odpovídá věku dětí a potěšující je, že volný čas je trávený aktivně.

4.6.3 H 3 Nejčastěji dítěti předčítá maminka.

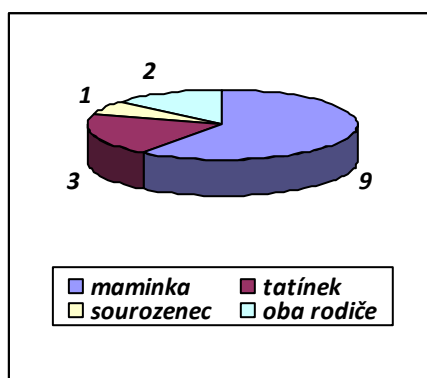
Ke zjištění tohoto předpokladu se vztahovala jedna otázka z dotazníku pro rodiče a jedna otázka v rozhovoru s dětmi.

a) Vyhodnocení dotazníku

- Který člen rodiny čte dítěti nejčastěji?*

Dětem čtou ve většině případů maminky, třem dětem čte nejčastěji tatínek a jednomu dítěti předčítá nejčastěji sourozenec. Možnost, že čtou prarodiče, se neobjevuje vůbec.

MOŽNOSTI	POČET DĚTÍ
maminka	9
tatínek	3
sourozenec	1
oba rodiče	2

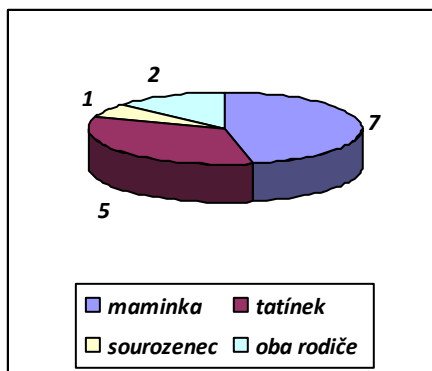
b) Vyhodnocení odpovědí dětí

Většina dětí odpověděla, že nejvíce jim čte maminka, dále tatínek, u dvou dětí se rodiče střídají a jedno dítě odpovědělo, že je to sourozenec.

Dětem jsem kladla tuto otázku:

- *Kdo ti doma čte ze všech nejvíce?*

MOŽNOSTI	POČET DĚTÍ
maminka	7
tatínek	5
sourozenec	1
oba rodiče	2

V čem se rodiče se svými dětmi shodují?

Zde se děti i jejich rodiče shodují, že nejčastěji čte maminka, i když jsou v odpovědích menší rozdíly a děti více preferují tatínky.

Vyhodnocení předpokladu H 3:

Nejčastěji dítěti předčítá maminka.

Tento předpoklad byl potvrzen. Podle výzkumu potvrzují shodně rodiče i jejich děti, že jim nejčastěji předčítá maminka.

4.6.4 H 4 Předčítání dětem v rodině má pozitivní vliv na kvalitu řečového projevu dítěte.

Ke zjištění tohoto předpokladu jsem využila tabulky, kde jsem pomocí přímého pozorování dětí individuálně hodnotila úroveň jejich řečového projevu v celkem 23 zadáních. (Bednářová, Šmardová, 2007, s.37 – 39)

Souhrnné výsledky úrovně řeči dětí

a) Lexikálně – sémantická rovina

Všechny děti **zvládají** tato zadání:

DOVEDNOST	VĚK PRO ZVLÁDÁNÍ DOVEDNOSTI
pojmenuje běžné věci na obrázku	3
ukáže na obrázku činnost	3
chápe pojmy "já, moje"	3
správně používá slova "ano, ne"	3
má zájem o prohlížení knížek	3
jeví zájem o poslouchání pohádek, příběhů	3 - 3,5
řekne, co je na obrázku	3 - 3,5

Tato zadání zatím některé z dětí **nezvládají**:

DOVEDNOST	ZVLÁDÁ	ZVLÁDÁ S DOP.	NEZVLÁDÁ	VĚK PRO ZVLÁDÁNÍ DOVEDNOSTI
ukáže obrázek věci podle použití	14 dětí		1 dítě (12)	3
odpovídá na otázky "Co děláš?", "Kde?"	14 dětí		1 dítě (8)	3
ukáže obrázek podle podstatného znaku	14 dětí		1 dítě (12)	3 - 3,5
klade otázky "Proč?", "Kdy?"	13 dětí		2 děti (8,12)	3 - 3,5
reprodukuje jednoduchou říkanku	13 dětí	2 děti (8,11)		3 - 3,5
chápe jednoduché protiklady	7 dětí		8 dětí (4,7,8,9,10,11,12,14)	4
identifikuje věci podle společných znaků	11 dětí		4 děti (7,8,12,14)	4

Hodnocení:

V této rovině je nejvýraznější to, že téměř polovina dětí zatím nechápe protiklady, následuje identifikace věci podle společných znaků. Zde je třeba ale poukázat na to, že děti ještě nedosahují věkové hranice, ve které tyto dovednosti obvykle zvládají.

b) Morfologicko – syntaktická rovina

Všechny děti **zvládají** toto zadání:

DOVEDNOST	VĚK PRO ZVLÁDÁNÍ DOVEDNOSTI
rozlišuje mezi jednotným a množným číslem	3

Tato zadání zatím některé z dětí **nezvládají**:

DOVEDNOST	ZVLÁDÁ	NEZVLÁDÁ	VĚK PRO ZVLÁDÁNÍ DOVEDNOSTI
mluví ve větách, jednoduchých souvětích	14 dětí	1 dítě (8)	3
používá podstatná jména a slovesa, přidává přídavná jména, zájmena	14 dětí	1 dítě (8)	3
skloňuje	14 dětí	1 dítě (8)	3
tvoří souvětí souřadná	12 dětí	3 děti (8,11,12)	3

Hodnocení:

V této rovině je nejvýraznější nepoužívání souřadných souvětí, ale většina dětí tuto dovednost zvládá dobře. Dvě z dětí navíc používají i souvětí podřadná.

c) Foneticko – fonologická rovina

Tato zadání zatím některé z dětí **nezvládají**:

DOVEDNOST	ZVLÁDÁ BEZ PROBLÉMŮ	NEZVLÁDÁ VÝSLOVNOST NĚKT. HLÁSEK	NEZVLÁDÁ	VĚK PRO ZVLÁDÁNÍ DOVEDNOSTI
výslovnost	3 děti	11 dětí (3,4,6,7,9,10,11,12,13,14,15)	1 dítě (8)	3 až 4

DOVEDNOST	ZCELA SROZUM. ŘEČ	MÉNĚ SROZUM. ŘEČ	ZCELA NESROZUM. ŘEČ	VĚK PRO ZVLÁDÁNÍ DOVEDNOSTI
artikulační vlastnosti	10 dětí	4 děti (6,7,11,12)	1 dítě (8)	3 až 4

Hodnocení:

V této rovině se projevují u většiny dětí menší či větší obtíže, ale vzhledem k jejich věku můžeme říci, že se jedná o fyziologický jev.

d) Pragmatická rovina

Zadání zatím některé z dětí **nezvládají**:

DOVEDNOST	ZVLÁDÁ SAMOSTATNĚ	ZVLÁDÁ S DOPOMOCÍ	NEZVLÁDÁ	VĚK PRO ZVLÁDÁNÍ ČINNOSTI
upřednostňuje verbální formu komunikace, pomocí řeči dosahuje cíle	13 dětí	1 dítě (11)	1 dítě (8)	3
řekne své jméno, jména sourozenců, kamarádů	15 dětí	/	/	3 - 3,5

Hodnocení:

Dovednosti v této rovině většina dětí zvládá samostatně.

Individuální vyhodnocení řečového projevu dětí

1. Matěj – věk 3;9

- Dvojče Magdalenky
- Počet dětí v rodině: 3

Zvládá dobře všechna zadání. Sám nejraději běhá venku a pomáhá sestřičce s panenkami. Spolu se sestrou vlastní knihovničku se 40 dětskými knihami. Doma předčítají každý den, oba rodiče se při čtení střídají (čtou vždy dvě pohádky), knihu vybírají společně s dítětem. Jeho oblíbená pohádka je O krtečkovi, ale vyprávět ji odmítl.

Úroveň řeči se dá hodnotit jako nadprůměrná, Matěj dokáže hovořit souvisle, používá souřadná i podřadná souvětí, má bohatou slovní zásobu. Výslovnost je bezchybná a artikulace plně srozumitelná.

2. Magdaléna – věk 3;9

- Dvojče Matěje
- Počet dětí v rodině: 3

Zvládá dobře všechna zadání. Sama si nejraději hraje s panenkami. Spolu s bratrem vlastní knihovničku se 40 dětskými knihami. Doma předčítají každý den, oba rodiče se při čtení střídají (čtou vždy dvě pohádky), knihu vybírají společně s dítětem. Oblíbenou pohádku nemá, líbí se jí všechny. Vyprávět některou z nich odmítla.

Úroveň řeči se dá hodnotit jako nadprůměrná, Magda používá souřadná i podřadná souvětí, dokáže hovořit souvisle, má bohatou slovní zásobu, bezchybnou výslovnost a artikulace je plně srozumitelná.

3. Tomáš – věk 3;7

- Počet dětí v rodině: 2

Zvládá dobře všechna zadání. Sám si nejraději hraje s auty a bagrem. Vlastní knihovničku se 60 dětskými knihami. Doma předčítají každý den, nejčastěji maminka, knihu vybírá podle svého. Jeho oblíbenou knihou je Honzíkova cesta a vyprávět o příběhu z ní dokáže podle pomocných otázek.

Úroveň řeči odpovídá věku, Tomáš užívá souřadných souvětí, slovní zásoba je dobrá. Nesprávná výslovnost se objevuje u R, Ř, artikulace je srozumitelná. Nápadná je u něho velmi zpomalená a protahovaná řeč.

4. Martin – věk 3;7

- Počet dětí v rodině: 2

Zvládá dobře všechna zadání. Sám si nejraději hraje s Karinkou (kamarádka). Knihovničku s dětskými knihami nevlastní. Doma předčítají pouze, když zbude čas a knihu vybírají podle svého. Podle dotazníku předčítá nejčastěji maminka, podle Martina je to tatínek. Jeho oblíbená pohádka je O zajíčkovi, ale vyprávět ji odmítl.

Úroveň řeči odpovídá věku, Martin užívá souřadných souvětí, slovní zásoba je dobrá. Nesprávná výslovnost se objevuje u hlásek T, R, Ř, Z, S, C, Ž, Š, Č, artikulace je i přesto poměrně dobře srozumitelná.

5. Michaela – věk 3;7

- Počet dětí v rodině: 1

Zvládá dobře všechna zadání. Sama si nejraději maluje. Vlastní knihovničku s 15 dětskými knihami. Doma předčítají asi 4x týdně, nejčastěji maminka, knihu vybírá podle přání dítěte. Její oblíbená pohádka je O perníkové chaloupce, ale vyprávět ji odmítla, i když jsem si jista, že by to dobře zvládla.

Úroveň řeči se dá hodnotit jako nadprůměrná, má bohatou slovní zásobu, užívá souřadných souvětí. Výslovnost je bezchybná a artikulace je plně srozumitelná.

6. Lucie – věk 3;6

- Počet dětí v rodině: 2

Zvládá dobře všechna zadání. Sama si nejraději kreslí. Vlastní knihovničku s 50 dětskými knihami. Doma předčítají každý den, nejčastěji maminka, při výběru knihy respektují přání dítěte. Její oblíbená pohádka je O Červené Karkulce a vyprávět ji dokáže s pomocnými otázkami.

Úroveň řeči odpovídá věku, Lucka užívá souřadná souvětí. Nesprávná výslovnost je u hlásek R, Ř, Ž, Š, Č, artikulace je poměrně srozumitelná. Při kontaktu s učitelkou někdy mluví příliš potichu a artikulace je potom méně srozumitelná.

7. Martina – věk 3;5

- Počet dětí v rodině: 1

Zvládá dobře téměř všechna zadání. Sama si nejraději hraje a dívá se na DVD. Vlastní knihovničku se 30 dětskými knihami. Doma předčítají 4x týdně, nejčastěji předčítá maminka, knihu vybírají podle doporučení druhých. Její oblíbená pohádka je O koblížkovi, vyprávět ji odmítla, ale určitě by to byla schopna zvládnout.

Úroveň řeči odpovídá věku, Martinka užívá souřadných souvětí, nesprávná výslovnost je u hlásek L, R, Ř, artikulace někdy bývá méně srozumitelná.

8. Michal – věk 3;5

- Počet dětí v rodině: 2

Zvládá pouze některá zadání. Sám si nejraději hraje s bratrem. Vlastní knihovničku s 8 dětskými knihami, doma předčítají pouze na požádání dítěte, nejčastěji předčítá bratr (v současnosti chodí do 1. třídy ZŠ). Při výběru knihy respektují přání dítěte. Na otázku, která pohádka je jeho nejoblíbenější, neodpověděl.

Úroveň řeči neodpovídá věku dítěte, Míša užívá pouze slova a jednoduché věty, které jsou většinou nesrozumitelné. Lépe je mu rozumět při zpěvu, on sám zpívá velmi rád. Z jeho řečového projevu zatím není možné usoudit, zda zvládá skloňování, artikulace je téměř nesrozumitelná.

9. Eliška – věk 3;5

- Počet dětí v rodině: 1

Zvládá dobře většinu zadání. Sama si nejraději staví z kostiček. Vlastní knihovnu s 50 dětskými knihami. Doma předčítají každý den, nejčastěji tatínek, při výběru knihy respektují přání dítěte. Oblíbenou pohádku nemá, líbí se jí všechny. Vyprávět některou z nich odmítla.

Úroveň řeči odpovídá věku, nesprávná výslovnost je u hlásek R, Ř, Z, S, C, Ž, Š, Č. Pro svoji tvrdohlavost málo komunikuje s okolím, často odmítá odpovídat na otázky, nezapojuje se do zpěvu, odmítá opakovat říkanky. Pokud ale hovoří, používá souřadná souvětí a artikulace je srozumitelná.

10. Eliška – věk 3;5

- Počet dětí v rodině: 1

Zvládá dobře téměř všechna zadání. Sama prý nejraději uklízí hračky. Vlastní knihovnu s 9 dětskými knihami. Doma jí předčítají každý den, nejčastěji předčítá maminka, knihu vybírají podle svého. Její oblíbená pohádka je O Karkulce, dokáže vyprávět její část, je schopná dodržovat postupnost děje.

Úroveň řeči odpovídá věku, je spíše nadprůměrná. Eliška používá souvětí souřadných, nesprávně vyslovuje Z, S, C, Ž, Š, Č, artikulace je srozumitelná. Někdy je pro stydlivost v komunikaci zdrženlivá.

11. Veronika – věk 3;4

- Počet dětí v rodině: 2

Zvládá dobře téměř všechna zadání. Sama si nejraději kreslí. Vlastní knihovničku s 50 dětskými knihami. Doma předčítají každý den, knihu vybírají podle přání dítěte, nejčastěji předčítá maminka. Na dotaz, jaká je její oblíbená pohádka odpověděla, že neví.

Úroveň řeči neodpovídá zcela věku, Verunka trpí lehčí sluchovou vadou a hůře tak vnímá podněty z vnějšího okolí. Říkanou reprodukuje s dopomocí, ráda zpívá. Zatím hovoří ve větách a jednoduchých souvětích, artikulace je málo srozumitelná.

12. Lucie – věk 3;3

- Počet dětí v rodině: 1

Zvládá většinu zadání. Sama si nejraději hraje s panenkou a kočárkem. Vlastní knihovničku s 20 dětskými knihami. Doma předčítají, jen když o to Lucka požádá, knihu volí podle svého výběru. Dle dotazníku předčítá nejčastěji maminka, podle Lucky tatínek. Její oblíbená pohádka je O pejskovi, vyprávět ji zatím nedokáže.

Úroveň řeči je lehce podprůměrná, užívá věty a jednoduchá souvětí. Nesprávná výslovnost je u hlásek R, Ř, Z, S, C, Ž, Š, Č, artikulace není příliš srozumitelná, Lucka sama komunikaci nevyhledává.

13. Jakub – věk 3;3

- Počet dětí v rodině: 1

Zvládá dobře všechna zadání. Sám si nejraději hraje s auty. Vlastní knihovničku s 58 dětskými knihami. Doma předčítají každý den, nejčastěji tatínek, knihu vybírají podle svého. Oblíbená pohádka je O koblížkovi, dokáže ji samostatně vyprávět, zatím nedodržuje dějovou postupnost.

Úroveň řeči odpovídá věku, Kubík má velmi bohatou slovní zásobu a výbornou paměť. Užívá souřadných a podřadných souvětí, nesprávná výslovnost je u hlásek T, Ž, Š, Č, R, Ř, artikulace je přesto srozumitelná. Je velmi komunikativní.

14. Adam – věk 3;3

- Počet dětí v rodině: 1

Zvládá dobře téměř všechna zadání. Sám si nejraději hraje s hasičským autem. Vlastní knihovničku s 15 dětskými knihami. Doma předčítají každý den, nejčastěji maminka, knihu vybírají podle doporučení druhých. Oblíbená pohádka je O večerníčkovi, vyprávět ji zatím nedokáže.

Úroveň řeči odpovídá věku, užívá souřadná souvětí, nesprávná výslovnost je u hlásek Ž, Š, Č, artikulace je srozumitelná.

15. Ema – věk 3;3

- Počet dětí v rodině: 2

Zvládá dobře všechna zadání. Sama si nejraději hraje s panenkami. Vlastní knihovnu s 20 dětskými knihami. Doma předčítají každý den, nejčastěji předčítá tatínek, knihu vybírají podle svého. Oblíbená pohádka je O perníkové chaloupce, dokáže ji samostatně vyprávět, dodržuje postupnost děje.

Úroveň řeči se dá hodnotit jako nadprůměrná, má bohatou slovní zásobu, nesprávná výslovnost je u hlásek R, Ř, artikulace je srozumitelná.

Vyhodnocení předpokladu H 4:

Předčítání dětem v rodině má vliv na kvalitu řečového projevu dítěte

Tento předpoklad byl potvrzen. Vyhodnocení dotazníku pro rodiče i rozhovor s jejich dětmi dokazuje, že pokud jde o předčítání dětem v rodině, výsledky jsou velmi vyrovnané a děti také potvrzují to, co uvádějí rodiče. Ve všech rodinách dětem předčítají, většinou pak každý den. Podle výsledků tabulky můžeme říci, že řečové dovednosti dané skupiny dětí jsou, kromě některých výjimek, na poměrně dobré úrovni a ve většině případů vyvážené. Nejvýraznější problémy se zatím objevují ve výslovnosti různých hlásek, což ale v tomto věku můžeme považovat za normální fyziologický jev.

Pokud srovnáme frekvenci předčítání dětem s kvalitou jejich řečového projevu, 14 dětí tento předpoklad potvrzuje, pouze u 1 dítěte hovoří výsledky proti předpokladu.

Pro potvrzení předpokladu hovoří výsledky těchto dětí: Matějovi (1), Magdalence (2), Elišce (10) a Emičce (15) je předčítáno denně a kvalita jejich řečového projevu je nadprůměrná. Do skupiny dětí, kterým je předčítáno pravidelně, a to 4x týdně, lze zařadit i Michalku (5), která dosahuje nadprůměrné řečové úrovně a Martinku (7), jejíž úroveň řeči odpovídá věku. Michalovi (8) a Luce (12) předčítají doma jen na jejich požádání, Michalovi navíc nepředčítají nejčastěji rodiče, ale malý bratr. U Michala je úroveň řeči podprůměrná, u Lucky lehce podprůměrná.

Velmi pozitivním zjištěním je, že žádné dítě, kterému rodiče předčítají každý den, nedosahuje podprůměrné řečové úrovně.

Proti potvrzení předpokladu hovoří následující výsledky: Martinovi (4) doma předčítají pouze, když zbude čas, ale úroveň řeči odpovídá věku dítěte.

4.7 Shrnutí výzkumného šetření

Ze čtyř stanovených předpokladů pro mé výzkumné šetření byly tři předpoklady potvrzeny a jeden nikoli. Výzkum dokazuje, že rodiče této skupiny dětí vedou své děti k pozitivnímu vztahu ke knihám a ty doma mají k dispozici dostatečné množství knih. Ve většině případů je jim také každodenně předčítáno a jsou tak jedním z mnoha způsobů vhodně vedeny k rozvoji řeči.

Podle údajů z některých výzkumů sice vyplývá, že ubývá rodičů, kteří se ve svém volném čase bezprostředně věnují svým dětem. Toto ale můj výzkum v dané skupině rodičů a jejich dětí nijak nepotvrzuje. Je to velmi pozitivní zjištění, byť byl průzkum proveden u menšího vzorku respondentů.

Podle klinické logopedky Dany Kutákové, která uvádí celkem 12 metod (2002, s.59) vedoucích k úspěchu při správném rozvoji řeči u dětí, jsou tři z nich právě **obrázky a knížky, pohádky a příběhy a říkadla a básničky.**

Sama jsem stejného názoru a ve své pedagogické praxi se snažím maximálně využívat mluveného slova. Velmi ráda dětem každý den předčítám. Chvilku pro čtení si najdeme jak během dopoledne, kdy vyjde čas např. na říkadla v leporelech nebo veršovanou pohádku, tak i po obědě před odpočinkem dětí. Knihy ke čtení vybírám sama, společně s dětmi nebo děti samy přinesou pěknou knihu z domova a čteme si ji společně.

Mým přáním na závěr je, aby si všichni rodiče našli na své děti alespoň chvíli čas, četli dětem pravidelně každý den a neměli přitom pocit, že jen marní svůj čas...

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce „**Vliv prostředí na vývoj řeči dětí**“ bylo zmapovat současné podmínky vnějšího prostředí, které ovlivňuje rozvoj řeči dětí a zjistit vliv rodinného prostředí dětí na úroveň jejich mluvního projevu v předškolním věku, konkrétně, zda děti, kterým rodiče pravidelně předčítají, dosahují lepší řečové úrovně. Ke splnění těchto cílů jsem se snažila směřovat jak v teoretické, tak i v praktické části práce.

Teoretická část objasňuje tři různé názory na vývoj osobnosti dítěte, všímá si současných vlivů prostředí na dítě, zejména pak vlivu rodiny a jejího významu pro něj. Charakterizovány jsou zde také jednotlivé etapy řečového vývoje dítěte, u kterých jsou hned uvedeny možnosti optimální stimulace řeči, zásady a praktické činnosti týkající se správného řečového rozvoje. V závěru je zmíněna kniha jako prostředek k rozvoji řeči.

Praktická část je zaměřena na zjištění zájmu dětí o knihy, jeho podněcování ze strany rodičů, pravidelnost předčítání, který člen rodiny předčítá nejčastěji či jaké jsou oblíbené knihy dětí. Dále je zde vyhodnocena dosažená řečová úroveň dětí ve věkové skupině 3 – 4 let právě v závislosti na předčítání knih v rodině, a to jak v souhrnných výsledcích, tak i individuálně u každého dítěte.

Z výsledků výzkumného šetření vyplývá, že rodiče svým dětem předčítají z knih většinou každodenně a že žádné z těchto dětí nedosahuje podprůměrné řečové úrovně. Nepotvrdilo se, že rodiče dětem nevěnují svůj volný čas, což je velmi pozitivní i když se jedná pouze o malý zlomek z celkového počtu rodičů. Jsem ráda, že se u této skupiny prokázalo, že rodiče docenují význam knih i mluveného slova a nepovažují čas strávený s dítětem u knihy za zbytečný. Předčítání, vyprávění nebo povídání si má pro dítě obrovský význam jak po stránce rozvoje řeči, tak i po stránce emoční. Toto období v životě dítěte není tak dlouhé, a proto bychom jej neměli přehlédat.

Cíle bakalářské práce byly splněny. Věřím, že nejen rodiče, ale i učitelky v mateřské škole dětem každý den předčítají, vypráví si s nimi nad obrázky v knihách a reprodukováné slovo zařazují pouze minimálně a za určitým účelem.

SEZNAM POUŽITÉ A CITOVANÉ LITERATURY:

1. ALLEN, K. E. *Přehled vývoje dítěte*, PRAHA: PORTÁL, 2002
ISBN 80-7178-614-4
2. ATKINSON, R. L. *Psychologie*, PRAHA: PORTÁL, 2003.
ISBN 80-7178-640-3
3. BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. *Diagnostika dítěte předškolního věku*, BRNO:
COMPUTER PRESS, 2007. ISBN 978-80-251-1829-0
4. BRIERLEY, J. *7 prvních let života rozhoduje*, PRAHA: PORTÁL, 2000.
ISBN 80-7178-484-2
5. BRUCEOVÁ, T. *Předškolní výchova*, PRAHA: PORTÁL, 1996.
ISBN 80-7178-068-5
6. DOLEJŠÍ, P. *Jak se naučit správně vyslovovat*, HUMPOLEC: JAS, 2004.
ISBN 80-86480-35-6
7. GEBHARTOVÁ, V. *Literatura pro děti*, PRAHA: SPN, 1987.
8. GJURIČOVÁ, Š., KUBIČKA, J. *Rodinná terapie*, PRAHA: GRADA, 2003.
ISBN 80-247-0415-3
9. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*, PRAHA: PORTÁL, 2000.
ISBN 80-7178-303-X
10. HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí*, PRAHA: PORTÁL, 2004.
ISBN 80-7178-888-0
11. HELUS, Z. *Vyznat se v dětech*, PRAHA: SPN, 1987.
12. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, PRAHA: PORTÁL, 2004.
ISBN 80-7178-927-5
13. KUTÁLKOVÁ, D. *Logopedická prevence*, PRAHA: PORTÁL, 2002.
ISBN 80-7178-667-5
14. KUTÁLKOVÁ, D. *Vývoj dětské řeči krok za krokem*, PRAHA: GRADA, 2005.
ISBN 80-247-1026-9
15. LECHTA, V. *Terapie narušené komunikační schopnosti*, PRAHA: PORTÁL, 2005.
ISBN 80-7178-961-5

- 16.** MAŘÍKOVÁ, H. *Proměny současné české rodiny*, PRAHA: SLON, 2000.
ISBN 80-85850-93-1
- 17.** PRŮCHA, J. a kol. *Pedagogický slovník*, PRAHA: PORTÁL, 1998.
ISBN 80-7178-252-1
- 18.** VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, PRAHA: PORTÁL, 2000.
ISBN 80-7178-308-0
- 19.** VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*, PRAHA: PORTÁL, 2000.
ISBN 80-7178-291-2

SEZNAM PŘÍLOH

- I.** Cviky pro rozvoj obratnosti mluvidel
- II.** Dotazník pro rodiče
- III.** Otázky k rozhovoru s dětmi
- IV.** Tabulka k diagnostikování řečové úrovně dítěte

Příloha č. I

Přehled jednoduchých i náročnějších cvičení, která napomáhají ke zlepšení ovládání mluvidel a k rozvoji jejich obratnosti. (Kutálková, 2002; Bednářová, Šmardová, 2007)

Mladší děti

U těchto dětí dbáme na to, abychom cvičení navozovali hravou formou s doprovodem vhodné motivace. Využíváme hlavně **napodobovacího reflexu** dítěte a neklademe zatím nároky na přesnost ani rychlost provedení.

Procvičování pohyblivosti jazyka: „čertík“ – pohyb jazyka dopředu a dozadu, z pusy ven a zpět; napodobování zvuku – „blblbl“; pohyb jazyka z pravého koutku do levého a zpět – „čertík se rozhlíží“; pohyb jazykem nahoru a dolu – „olízeme si špičku nosu, bradu“; pohyb jazyka do kruhu – pomalu olizujeme rty kolem dokola oběma směry; „koníček jede“ – vytváření zvuku klapání koňských kopyt pomocí jazyka a patra; „otiskování“ jazyka do horního patra.

Procvičování pohyblivosti rtů: „špulení rtů“ – dáváme polibek, „ceníme zoubky“ – rty do širokého úsměvu; „kapřík“ – tvarování rtů do kroužku; „brm,brm“ – uvolnění rtů a brnkání prstem o dolní ret; „pískáme na píšťalku“, „vítr“ – foukáme; „koníček frká“ – rozkmitání rtů výdechovým proudem; „pejsek cení zoubky“ – pohyb rtů doširoka.

Procvičování pohyblivosti čelistí: „máme žvýkačku“ – rozpohybování čelisti; „rybička bez vody“ – široké otevírání a zavírání úst.

Nácvik dýchání: „prasklý balón“ – nafukujeme obě tváře, pak je propícháme prsty; „přivoníme ke květině“ – hluboký nádech nosem; „foukáme polévku“, „foukáme do peříčka“ – pomalý nádech a pomalý výdech; „indiáni“ – procvičování pomalého výdechu s přerušením.

Napodobování zvuků: syčíme jako „had, husa“ – zuby jsou u sebe; „včelka, komár“ – zzzzzz; voláme na kočičku – „čičiči“, „kloktáme“.

Starší děti

U těchto cviků předpokládáme, že skupinu předchozích cvičení má dítě zvládnutou. Většinou jde již o vědomý nácvik, a proto se snažíme, aby provádění cviků bylo rychlejší, ale i přesnější.

Cvičení: „počítáme zoubky“ – olizujeme zuby pomocí jazyka, hledáme ten největší, nejšpičatější, poslední,...; „datel ťuká“, „někdo klepe“ – ťukání špičkou jazyka na horní patro; „mašinka“, „fajfka“ – nafouknutí tváří a postupné upouštění vzduch přes rty, lze i držet ucpaný nos; držení horních zubů proti dolnímu rtu – „foukáme jako vítr – fiiiii“; „kapřík“ – vmáčknutí rtů do tváří, rty tvoří osmičku; zvedání okrajů jazyka nahoru – „mistička“, „rulička“; pohyb pomocí špičky jazyka po horním patře směrem dopředu, dozadu, jazyk nevyplazujeme; střídavé nafukování jedné a druhé tváře; přemísťování vzduchu v ústech z jedné tváře do druhé; „rulička“ – z jazyka vytvoříme ruličku, vysunujeme ji z úst ven a zpět.

Příloha č. II

Dotazník pro rodiče

1. Jaká činnost s dítětem převažuje ve vašem společně stráveném čase?

- a) sledování televizního programu
- b) vycházky do přírody
- c) čtení a prohlížení knih
- d) hra
- e) jiná činnost (uved'te, prosím, jaká)

.....

2. Jaké aktivitě dá vaše dítě přednost, pokud si může vybrat?

- a) sledování televize
- b) kreslení
- c) čtení a prohlížení knih
- d) běhání venku
- e) jiná aktivita (uved'te, prosím, jaká)

.....

3. Má vaše dítě zájem o knihy?

- a) ano (uved'te, prosím, od jakého věku)
- b) ne

4. Má vaše dítě doma dětskou knihovničku?

- a) ano (uved'te, prosím, kolik má asi knih).....
- b) ne

5. Prohlíží si knihy samo nebo vyžaduje přítomnost druhého?

- a) prohlíží si samo
- b) s jedním s rodičů
- c) s jiným dospělým
- d) jiná možnost (uveďte, prosím, konkrétně)

.....

6. V kolika letech jste mu začali číst, prohlížet si knihy

.....?

7. Předčítáte pravidelně svému dítěti pohádky nebo dětské příběhy?

- a) ano
- b) ne
- c) rádi byste četli, ale nemůžete, protože

.....

8. Pokud ano, jak často?

- a) každý den
- b) jen, když mi zbude čas
- c) jen, když mě o to dítě požádá
- d) jen o víkendu
- e) jiná odpověď (uveďte, prosím, konkrétně)

9. Podle jakého hlediska vybíráte pro své dítě knihu?

- a) vyberu tu, která se líbí mně
- b) vybírám podle doporučení druhých (prodavačka, učitelka MŠ, dětská knihovna)
- c) respektuji přání dítěte
- d) jiná odpověď (uveďte, prosím, konkrétně)

10. V jakém čase dítěti nejčastěji předčítáte?

- a) odpoledne
- b) večer před spaním
- c) jiná odpověď (uved'te, prosím, konkrétně)

11. Který člen rodiny čte dítěti nejčastěji,

- a) maminka
- b) tatínek
- c) prarodiče
- d) starší sourozenec
- e) jiná odpověď (uved'te, prosím, konkrétně)

12. Jakou knihu má vaše dítě neoblíbenější? Uved'te, prosím, celý název knihy i autora.

.....

13. Čtete svému dítěti nějakou knihu v současné době? Uved'te, prosím, jakou.

.....

14. Vzpomínáte si i na další knihy, které jste dítěti zatím četli? Můžete uvést názvy některých z nich?

.....

.....

15. Předčítáte pohádky a příběhy pouze podle knihy nebo je také vyprávíte či vymýšlíte?

- a) předčítám pouze podle knihy
- b) raději je vyprávím
- c) vymýšlím si je
- d) kombinuji všechny možnosti

Příloha č. III

Otázky pro děti

- Máš doma nějaké knížky pro děti?
- Našel/a jsi také nějakou knihu pod vánočním stromečkem?
- Víš, jak musíme s knihou zacházet? Ukážeš mi to?
- Co se ti na knížkách nejvíce líbí?
- Líbí se ti, když ti někdo čte pohádky?
- My si je v mateřské škole čteme každý den. Čte ti je někdo také doma?
- Kdy? Večer před spaním nebo někdy jindy?
- Prohlížíš si s někým doma také obrázky v knížkách nebo si je prohlížíš sám/a?
- Která pohádka se ti líbí ze všech nejvíce?
- Víš o čem je?
- Uměl/a bys mi z ní kousek vyprávět?
-
- Co děláš, když přijdeš z mateřské školy domů?
- Co děláš v sobotu a v neděli, když v mateřské škole nejsi?
- Co děláš ze všeho nejraději?
- Máš rád/a knížky pro děti?
-
- Kdo ti doma čte ze všech nejvíce?

	LEXIKÁLNĚ SÉMATICKÁ ROVINA	VĚK	NEZVLÁDÁ	ZVLÁDÁ S DOPOMOCÍ	ZVLÁDÁ SAMOSTATNĚ
1.	Pojmenuje běžné věci na obrázku	3			
2.	Ukáže obrázek věci podle použití	3			
3.	Ukáže na obrázku činnost	3			
4.	Chápe pojmy "já, moje"	3			
5.	Správně používá slova "ano, ne"	3			
6.	Odpovídá na otázky "Co děláš?", "Kde?"	3			
7.	Má zájem o prohlížení knížek	3			
8.	Jeví zájem o poslouchání pohádek, příběhů	3 - 3,5			
9.	Ukáže obrázek podle podstatného znaku	3 - 3,5			
10.	Klade otázky "Proč?", "Kdy?"	3 - 3,5			
11.	Řekne, co je na obrázku	3 - 3,5			
12.	Reprodukuje jednoduchou říkanku	3 - 3,5			
13.	Chápe jednoduché protiklady	4			
14.	Identifikuje věci podle společných podstatných znaků	4			
	MORFOLOGICKO-SYNTACTICKÁ ROVINA	VĚK	NEZVLÁDÁ	ZVLÁDÁ S DOPOMOCÍ	ZVLÁDÁ SAMOSTATNĚ
1.	Mluví ve větách, jednoduchých souvětích	3			
2.	Používá podstatná jména a slovesa, přidává přídavná jména, zájmena	3			
3.	Skládá	3			
4.	Rozlišuje mezi jednotným a množným číslem	3			
5.	Tvoří souvětí souřadná	3			
	FONETICKO-FONOLOGICKÁ ROVINA	VĚK	NEZVLÁDÁ	ZVLÁDÁ S DOPOMOCÍ	ZVLÁDÁ SAMOSTATNĚ
1.	Výslovnost	3 až 4			
2.	Artikulační vlastnosti	3 až 4			
	PRAGMATICKÁ ROVINA	VĚK	NEZVLÁDÁ	ZVLÁDÁ S DOPOMOCÍ	ZVLÁDÁ SAMOSTATNĚ
1.	Upřednostňuje verbální formu komunikace, pomocí řeči dosahuje cíle	3			
2.	Řekne své jméno, jména sourozenců, kamarádů	3 - 3,5			